

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Magické myšlení v období dospívání

Bakalářská práce

Autor: Daniela Köhlerová
Studijní program: B7507 / Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství praktického vyučování
Vedoucí práce: Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.
Oponent práce: PhDr. Mgr. Tomáš Komárek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Daniela Köhlerová
Studium:	P17K0041
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Učitelství praktického vyučování
Název bakalářské práce:	Magické myšlení v období dospívání
Název bakalářské práce AJ:	The Magical Thinking during the Period of Adolescence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je mapování potřeby psychické opory, kterou mladý člověk v období překotných vývojových změn má. Díky nedostatečné psychické opoře se může se upínat k ritualizované činnosti, k talismanům a dalším prostředkům, které z hlediska racionální kauzality nepřinášejí nutně úspěch.

Teoretická část je zaměřena na vypracování charakteristiky adolescenta z hlediska vývojové psychologie a současně rozkrývá problematiku magického myšlení z hlediska psychologických a antropologických perspektiv.

Praktická část je provedena prostřednictvím kvalitativního výzkumu, tj. pomocí rozhovorů s vybranými adolescenty, které jsou podrobeny tematické analýze.

FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, c2007, 671 s. ISBN 978-80-7380-017-8.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. V Psychoanalytickém nakl. vyd. 1. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1997. 157 s. Sebrané spisy Sigmunda Freuda; kn. 9. ISBN 80-86123-01-4.

LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie. 2.*, aktualit. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LÉVY-BRUHL, Lucien. *Myšlení člověka primitivního*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 362 s. Capricorn; sv. 2. ISBN 80-7203-243-7.

VONDRÁČEK, Vladimír. HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Vyd. 3. Bratislava: Columbus, 1993. 324 s. ISBN 80-7136-030-9.

VYGOTSKIJ, Lev Semjonovič. PRŮCHA, Jan. *Psychologie myšlení a řeči*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 136 s. ISBN 80-71178-943-7

Garantující pracoviště:	Katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Mgr. Tomáš Komárek, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	11.12.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a řádně cituji všechny prameny a literaturu, z nichž jsem čerpala.

V Hradci Králové, dne 5. 4. 2020

Poděkování

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Markétě Levínské, Ph.D. za odborné rady, podnětné a cenné připomínky i za její čas. Děkuji také účastníkům rozhovoru za poskytnutí prostoru ke sběru dat a děkuji rodině za podporu a trpělivost při mých studiích a psaní bakalářské práce.

Anotace

KÖHLEROVÁ, Daniela. *Magické myšlení v období dospívání*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 73 s. Bakalářská práce.

Cílem práce je mapování potřeb psychické opory, kterou mladý člověk v období překotných vývojových změn potřebuje. A tak se může upínat k ritualizované činnosti, k talismanům a dalším prostředkům, které z hlediska racionální kauzality nepřinášejí nutně úspěch. Teoretická část je zaměřena na vypracování charakteristiky adolescenta z hlediska vývojové psychologie a současně rozkrývá problematiku magického myšlení z hlediska psychologických a antropologických perspektiv. Praktická část je provedena prostřednictvím kvalitativního výzkumu, tj. pomocí rozhovorů s vybranými adolescenty, které jsou podrobeny tematické analýze.

Klíčová slova: dospívání, magie, magické myšlení, rituál, talisman

Annotation

KÖHLEROVÁ, Daniela. *The Magical Thinking during the Period of Adolescence*. Hradec Králové: Faculty of Education, Univerzity Hradec Králové, 2020. 73 pp. Bachelor thesis.

This work aims to map the needs of the psychic support that a young person needs in times of rapid developmental changes. Thus, he may be inclined to ritualized activities, talismans, and other means that do not necessarily bring success in terms of rational causality. The theoretical part focuses on the elaboration of the characteristics of the adolescent in developmental psychology terms and at the same time, it reveals the issue of magic thinking concerning psychological and anthropological perspectives. The practical part is carried out through qualitative research, i.e. by interviews with selected adolescents that are thematically analysed.

Keywords: adolescence, magic, magical thinking, ritual, talisman

Obsah

Úvod	10
I Teoretická část	12
1 Vývojová etapa dospívání	12
1.1 Tělesné změny v dospívání	13
1.2 Vývoj poznávacích funkcí	13
1.3 Emoční vývoj	14
1.4 Emoce	15
1.5 Vztahy, socializace a hledání identity	16
1.6 Vývoj a změny v myšlení	17
1.7 Myšlení	18
2 Magie	20
2.1 Zákonitosti magie	21
2.2 Magie dříve a dnes	21
2.3 Magie kontra náboženství	23
2.4 Magie kontra věda	24
3 Pověra a lidová víra	25
3.1 Pověra	25
3.2 Lidová víra	26
4 Talismany a amulety, rituály	27
4.1 Stručná historie amuletů a talismanů	27
4.2 Rituál - jak jej chápat?	28
5 Magické myšlení	29
5.1 Příčiny magického myšlení	30
5.1.1 Psychologické hledisko magického myšlení	30
5.1.2 Antropologické hledisko magického myšlení	31
5.2 Patogenní projevy magického myšlení	32

II	Praktická část.....	33
6	Metodologická část.....	33
6.1	Povaha kvalitativního výzkumu, etika výzkumu	33
6.2	Cíl výzkumu	33
6.3	Metoda sběru dat	33
6.4	Analýza sběru dat	34
6.5	Výzkumný vzorek	34
6.6	Zkoumaný vzorek.....	35
6.6.1	Eliška – dívka první	35
6.6.2	Anna – dívka druhá	36
6.6.3	Adéla – dívka třetí.....	36
6.6.4	Jakub – chlapec první.....	37
6.6.5	Honza – chlapec druhý.....	38
6.6.6	Tomáš – chlapec třetí	38
6.7	Analýza dat.....	39
7	Výzkumné šetření	40
7.1	Talismany	40
7.2	Rituály	44
7.2.1	Shodnost aktérů výzkumu	45
7.2.2	Specifika aktérů výzkumu.....	45
7.3	Pověra a pověřčivost, kulturní tradice	47
7.3.1	Shodnost aktérů výzkumu	47
7.3.2	Specifika aktérů výzkumu.....	47
7.4	Magie.....	48
7.4.1	Jednotlivé názory aktérů výzkumu na magii.....	48
7.5	Věštění budoucnosti a efekt placebo	51
7.5.1	Shodnost aktérů výzkumu.....	51

7.6	Spiritismus.....	54
7.6.1	Shodnost aktérů výzkumu.....	54
7.6.2	Specifika aktérů výzkumu.....	56
7.7	Spiritualita.....	57
7.7.1	Shodnost aktérů výzkumu.....	57
7.7.2	Specifika aktérů výzkumu.....	58
7.8	Víra.....	59
7.8.1	Shodnost aktérů výzkumu.....	59
8	Závěrečná část.....	61
8.1	Diskuze.....	61
8.2	Shrnutí.....	66
	Seznam literatury.....	69
	Seznam internetových zdrojů.....	72
	Seznam příloh.....	73

Seznam tabulek

Tabulka 1: účastník výzkumu první.....	35
Tabulka 2: účastník výzkumu druhý.....	36
Tabulka 3: účastník výzkumu třetí.....	36
Tabulka 4: účastník výzkumu čtvrtý.....	37
Tabulka 5: účastník výzkumu pátý.....	38
Tabulka 6: účastník výzkumu šestý.....	38

Úvod

Také si, alespoň pomyslně, řeknete „tfuj, tfuj, tfuj“, když vám přeběhne černá kočka přes cestu? Pokud ano, už to samo o sobě je známkou magického myšlení. A i když si to lidé často neuvědomují, či si snad nechtějí připustit, magické myšlení je přítomno v mnoha okamžicích našeho současného života. Stačí se projít třeba po parkovišti kdekoli před supermarketem a nahlédnout za čelní skla aut. V některém visí na zpětném zrcátku růženec a jinde je na palubní desce připevněn anděl, případně jiný předmět. Používání talismanů se stalo běžnou součástí našich životů. A co teprve takový teenager? Jak si pomůže v okamžiku, kdy se cítí být ohrožen? Hledání odpovědí na tyto otázky se zdá být zajímavou cestou, jak alespoň z části proniknout do magické mysli dospívajících. A volba tématu bakalářské práce byla jasná. Magické myšlení v období dospívání.

Problematika magie a talismanů je prakticky stará jako lidstvo samo. Již od dob pradávných se lidé pokoušeli naklonit si na svou stranu štěstí a to všemi možnými způsoby a za pomoci všech možných prostředků, které měli ve své době k dispozici. A platí to i v době současné. Člověk nutně nemusí být vědec, aby všiml, že dnešní doba, která je značně pokroková a přetechnizovaná, má na některé jedince vliv ne zcela pozitivní. Tito lidé pak hledají určité zpomalení a určitou duchovní podporu. Někdo hledá v magii jako takové, někdo v talismanech, jiní zase využívají energie, které bezesporu vesmírem proudí.

Cílem bakalářské práce je zmapovat potřeby psychické opory mladých dospívajících lidí v době překotných vývojových změn. Takový mladý dospívající člověk se díky nedostatečné psychické opoře může upínat k talismanům, ritualizované činnosti a i k dalším prostředkům, které z hlediska racionální kauzality nutně nemusí přinášet úspěch.

Aby bylo možné k danému cíli dojít, je třeba jisté posloupnosti. Členění bakalářské práce je standardní. Obsahuje sekci teoretickou, metodologickou a samotné výzkumné šetření. Závěrem je pak vše shrnuto.

První úsek teoretické části práce je ohlédnutím za vývojovými etapami člověka v období dospívání. Za pomoci odborné literatury je zde přiblížen vývoj mladého dospívajícího jedince od změn tělesných, přes změny emoční až po myšlení. Na základě významných literárních děl světových velikanů, jako byl například Georg James Frazer

se svojí Zlatou ratolestí, či Claud Lévi-Strauss se svým *Myšlením přírodních národů*, je čtenář vtažen ve druhém úseku teoretické části práce do oboru magie. Zde je v krátkosti nahlédnuto do jejích zákonitostí a principů. Prostor dostává také konfrontace magie s náboženstvím a s vědou. Další dva úseky teoretické části práce jsou věnovány pověrám, lidové víře a zejména talismanům. Zde čtenář dostává do ruky samotnou historii talismanů, ale také odpověď, zda je rozdíl mezi talismanem a amuletem. Čtenář se může zamyslet i nad tím, jak nás tyto předměty ovlivňují. Poslední sekce teoretické části je věnována samotnému magickému myšlení. Pomyslně je odklopena poklička příčin magického myšlení. Pohled srovnávací psychologie zavede např. ke známému experimentu s holuby. Zde by se mohlo zdát, že experiment nemá s magickým myšlením nic společného. Ovšem opak je pravdou. Kognitivní psychologie dá zase čtenáři možnost podívat se na principy lidského usuzování, které nám mohou pomoci vysvětlit, proč člověk magicky uvažuje. Zde jsou rozebrány některé důvody, které člověka „nutí“ před racionálním myšlením upřednostnit právě to magické. A samozřejmě jako každá mince má své dvě strany, může i magické myšlení, které je člověku oporou, může mu i škodit. Proto je čtenář seznámen i s jeho škodlivostí.

Praktická část je zpracována formou kvalitativního šetření, které bylo prováděno za pomoci mixu volných a polo-strukturovaných rozhovorů se šesti aktéry výzkumu. V době rozhovoru bylo všem mezi osmnácti a devatenácti lety. Rozhovory se odehrávaly v domácím prostředí, tak aby byl zajištěn účastníkům výzkumu co nejvyšší komfort a pocit bezpečí. Aktéři výzkumu jsou představeni pomocí medailonků, které o nich uvádí základní informace.

Za pomoci tematické analýzy jsou v souhrnu interpretovány výsledky celého šetření. Shrnutí a závěr práce patří k celkovému přehledu, o čem práce je. Výzkumník se zde věnuje zjištěním, které výzkumné šetření přineslo.

I Teoretická část

V následující části práce je věnován prostor vývojové psychologii. Někomu se může zdát, že s tématem nesouvisí, ale opak je pravdou. Následuje vymezení pojmů, které s tématem magického myšlení více či méně souvisí.

1 Vývojová etapa dospívání

Období dospívání je přechodovým obdobím mezi dětstvím a dospělostí. Zpravidla se jedná o období mezi 10–20 lety života. Toto období však je nutné dále ještě rozdělit na etapu pubescence a adolescence. Vymezit obě období věkovou kategorií je ale složitější. Autoři odborné literatury, zabývající se vývojovými fázemi člověka, mají na konkrétní období mírně odlišný úhel pohledu. Každý z autorů se zaměřuje na jinou oblast, kterou on považuje za prioritní. Skorunková (2013) dělí období dospívání na pubescenci s věkovým ohraničením 11–15 let a na období adolescence s věkovým ohraničením 15–20 let. Naproti tomu Langmeier, Krejčířová (2006) období dospívání vymezují nejen věkem, ale především pohlavní vyzrálostí, která je pro určení dospívání prioritní. Období pubescence ohraničují stejně jako Skorunková (2013) věkem 11–15 let, navíc jej však dělí na další 2 fáze. Na fázi prepuberty, která začíná prvními známkami pohlavního dospívání a končí – u dívek při dostavení menstruace, u chlapců začínajícími nočními polucemi. A na fázi puberty, která končí dosažením reprodukční schopnosti. Jde zhruba o období od 13–15 let věku. Vývojovou etapu adolescence ohraničují věkem od 15 do 20–22 let, ale také reprodukční zralostí, která nastupuje okolo 20. roku života, kdy se dokončuje tělesný růst. Říčan (2006) se ve vymezení období dospívání shoduje jak se Skorunkovou (2013), tak i s Langmeierem, Krejčířovou (2006). Navíc období adolescence nazývá obdobím vrcholu mládí. *„Kdyby bohové měli určitý věk, bylo by Venuši sedmnáct a Apollonovi dvacet. V této době je člověk nejkrásnější, tělesně i duševně nejsvěžejší, nejdychtivější a nejbystrější. Bere svůj život zodpovědně a svobodně do svých rukou.“* (Říčan, 2006, s. 191).

Dospívání je velmi důležitým mezníkem v životě mladého člověka. Z dítěte se stává člověk dospělý a postupně si jedinec vytváří svoji identitu. Jde o další vzdorovité období, kdy často již z principu nesouhlasí s autoritou, např. s rodičem.

Zároveň s výše zmíněným dochází i k výrazným hormonálním změnám. Pohlavní dospívání a tyto hormonální změny s sebou nesou i vysokou míru emoční

lability. Jde o období s velkou uzavřeností, je patrný deficit jistoty v sobě sama, dostávají se pocity méněcennosti, jedinci se srovnávají se svými vrstevníky. Zejména dívky v tomto věku chtějí vypadat jako módní ikony, chlapeckým trendem zase v dnešní době bývají *youtubeři*, kteří mají vysokou sledovanost na internetu. Bez rozdílu však chlapci i dívky hledají v období dospívání oporu.

1.1 Tělesné změny v dospívání

Skorunková (2013) uvádí, že v období prepuberty (11–13 let) dochází k tzv. druhé proměně tělesné stavby. Celá postava je do určité míry nesouměrná, růst se urychluje a na tomto základě dochází k nevyváženosti těla a k určité tělesné neobratnosti. Těla chlapců a dívek se od sebe začínají výrazněji lišit. Chlapci jsou tzv. „samá ruka, samá noha“, dívky zase naopak začínají mít ženské rysy. Toto jsou změny patrné na pohled. Dochází také k velkým vnitřním změnám. Dozrávají pohlavní orgány.

Říčan (2006) dává důraz na růstový spurt. Tedy dočasné prudké zrychlení růstu. K vrcholu spurtu u dívek dochází zhruba ve věku 11–12 let, u chlapců asi o 2 roky později. Chlapci nabývají širších rozměrů v oblasti ramen, dívky naproti tomu v pánevní oblasti. Podkožní tuk, který se u obou pohlaví začíná viditelně objevovat, poté u dívek zůstává, zatímco u chlapců obvykle mizí. Říčan (2006) se také zmiňuje o změně hlasu v dospívání. Chlapcům roste hrtan a dochází k mutaci. „*U chlapců, kterým mutace (růst hrtanu a hlasivek) znemožní zpívat a řeči dá typicky chraplavý ráz, dobře chápeme, když své rozpaky zakrývají oním typickým přešlapováním, klátivou chůzí a šklebivými grimasami (nos a brada náhle více vyčnívají)*“ (Říčan, 2006, s. 172).

1.2 Vývoj poznávacích funkcí

Percepce adolescenta je o poznání jiná než dříve. Jeho obrazotvornost a přítomnost živé fantazie ztrácí na intenzitě a začíná postupně převládat flexibilita a upřímnost, respektive otevřenost úvah. To je dáno absencí zkušeností. A tak jsou adolescenti zanícení pro danou věc a do akcí se vrhají po hlavě, často bez rozmyslu. Praxe autorit není pro adolescenta dostatečnou hodnotou. Začíná vrcholit umění najít další a další způsoby rozumových schopností. (Skorunková, 2013).

V době zhruba do 11–12 let, se dítěti stává, že v úvahách o nekonkrétních věcech neřeší situace vždy zcela správně. Ovšem poté obvykle pubescent dochází k dalšímu stupni logického uvažování, neboli „*vyvozují soudy o soudech, myslí se*

o myšlení“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 146). Za významné úspěchy, které tento typ myšlení přináší, je považováno (Langmeier, Krejčířová, 2006):

1. Dospívající již používá definitiva, o nichž nemá dostatečnou představu a zkušenost.
2. Dospívající je schopen vymyslet, a taky to obvykle udělá, několik způsobů řešení daného problému. Doba, kdy se spokojil s jedním řešením, je pryč.
3. Dospívající již umí vytvářet hypotézy s faktickým podkladem a porovnává reálné s něčím míněným.
4. Dospívající používá zcela racionální úkony, přestože mu nejsou k dispozici veškeré podrobnosti.
5. Dospívající již zvládá přemýšlet o samotném myšlení. Nutno si však uvědomit, že mezi dospívajícími jsou, nebo mohou být, poměrně značné odlišnosti. To může být způsobeno dědičností (vrozené dispozice), i četností, kdy je vůbec dospívající nucen problémy řešit.

Mentální schopnosti kulminují právě teď, v období mezi 15–16 rokem. Abstraktní myšlení dospívajícího zažívá rozmach, ovšem pokrmem pro mozek jsou nyní pojmy. „*Se zdokonalením pojmového aparátu bohužel klesá živost vnímání a představ, která už nikdy nebude taková jako v dětství*“ (Říčan, 2006, s. 195).

1.3 Emoční vývoj

Vágnerová (2012) uvádí, že zvýšená produkce hormonů je v tomto období příčinou změn v prožívání a také se projevuje jako citová disharmonie. Dochází ke ztrátě jistoty a stability, kterou ještě nedávno dospívající měl. Pociťuje mnohem více tenzi a reakce na vnější podněty bývají impulsivní a nepřiměřené. Odolnost vůči stresu se výrazně snižuje, na základě přecitlivělosti a výkyvům nálad pak dochází častěji ke konfliktům.

Vágnerová (2012) také uvádí, že z destability ve svých pocitech a postojích dochází k tzv. pubertální vztahovačnosti. Reakce na svou osobu dospívající často vnímá až přehnaně kriticky. Stačí jen momentální nedostatek časové investice okolí, či verbální poznámka a už se dospívající staví do opozice. Zároveň s vysokou mírou vztahovačnosti v období dospívání dochází k rozmachu určitého sebepoznání, ke zkoumání vlastních duševních vztahů a začíná se projevovat velká, až výrazná uzavřenost, někdy dokonce osamělost a distancovanost od reality. V tomto okamžiku si

dospívající velmi pečlivě vybírá z okolí osoby, s nimiž bude sdílet své myšlenky a pocity, neboť vše zde zmíněné považuje za soukromou, velmi důvěrnou součást sebe sama. Dosavadní vzhled těla i způsob prožívání se v období dospívání u jedinců mění bez jejich vlastního přičinění. Dochází ke změně v jeho myšlení, způsobu prožívání a v neposlední řadě se jedinec mění i po stránce fyzické. Pro pubescenta tyto okolnosti dohromady znamenají obrovský tlak na jeho křehkou psychiku. A zdaleka vývoj není u konce, jde o fázi stále se proměňující (Vágnerová, 2012).

1.4 Emoce

Definovat termín emoce je mnohem složitější, nežli definovat myšlení. Nakonečný (2011) se vyjadřuje ve smyslu, že emoce bývají spojovány s city. Dnes je však známo, že emoce je termín mnohem obsáhlejší než cit. Ten je pouze citovou částí emocí neboli jejím prožíváním. Protože vyjma cítění jsou emoce spjaté také se změnami organismu, pohybovými reakcemi, chováním člověka, ale i mimikou, gestikulací apod.

Emocí není jeden druh. Lze je rozčlenit do několika směrů. Nejjednodušším, základním členěním, a to dle evolučního stáří, je členění na emoce vyšší a nižší. Do nižších neboli základních emocí lze řadit emoce, které jsou člověku natolik vrozené, že fungují v pudu sebezáchovy a disponují s nimi bez rozdílu všichni napříč národnostmi a kulturami, např. strach, pláč, radost, hněv, atd. Do vyšších emocí jsou řazeny např. emoce morální, nebo intelektuální, náboženské apod. Emoce mohou být ale také nebezpečné. Podle Praška (2003) do nebezpečných emocí řadíme afekt. Má svoji vysokou sílu, vniká náhle a stejně tak i zaniká. Nebezpečný je afekt z důvodu ztráty sebekontroly a impulsivního jednání. Zajímavě emoce popisuje Honzák (2018). Jako systém rychlejší a starší než rozum. Jednání je jimi ovlivněno mnohem více, než je člověk ochoten si připustit.

Koukolík (2012) je nakloněn názoru, že přestože emoce má každý z nás, odezva na stimuly procesů prožívání je u každého člověka jiná. Zastává názor, že popsaná situace je odvozená od odlišných zkušeností a zážitků, s přihlédnutím k osobnostním rysům a neméně důležité je, dle Koukolíka (2012) i pohlaví. Vondráček, Holub (1993) se přiklání k názoru, že citové prožitky jsou přenosné a projevují se v závislosti na tom, jak hodně je daná kultura vyspělá. O této problematice se zmiňuje Honzák (2017) jako o syndromu *couvade* jednak v *Psychosomatické prvouce* a podrobněji v knize *Jak žít a vyhnout se syndromu vyhoření* (Honzák, 2018). Jde o syndrom, „kdy vcítění

přeroste natolik, že kromě pocitů sdílí příjemce také somatické příznaky“ (Honzák, 2017, s. 86).

Co však odborníci považují za velmi důležitý znak emocí je, že prožitkové stimuly a emočně vypjaté situace se nám ukládají mnohem více, snáz než jiné a velmi silně ovlivňují naše chování. Emoce také úzce souvisejí s přechodovými předměty. Jak říká Pöethe (2013), v útlém dětství si jimi děti nahrazují blízkost matky. Pomocí těchto předmětů v psychice dítěte dochází k uvolnění. Tuto rovinu psychického uvolnění si člověk může přenést i do vyššího věku (např. do období dospívání, ale i dospělosti), kde si pomocí předmětů, nahrazuje přítomnost osob důležitých v jeho životě. A nutně už to nemusí být matka.

1.5 Vztahy, socializace a hledání identity

Období dospívání je také významné co do budoucnosti jedince. Nastává doba, kdy se pubescent rozhoduje o svém budoucím profesním životě. Zde je nutno rozhodovat se v návaznosti na skutečnou způsobilost k určitým úkonům, v návaznosti na jeho vlohy a talent. Dospívající sám se řídí vlastními zálibami a povědomím o profesích jemu blízkých. V období pubescence se objevují dva, respektive tři důležité životní milníky, které úzce souvisí s otázkou, kdo jsem. Jsou jimi:

1. Získání statusu občana, a to dovršením věku 15 let,
2. ukončení základní školy, tedy povinné školní docházky,
3. volba budoucího povolání.

Pokud se zastavíme právě u volby profese, jde o velmi zásadní rozhodnutí, které určitě dospívající neurčuje sám. Na druhou stranu je to něco, na čem má právo i povinnost se spolupodílet. Rozhoduje se na základě svých zájmů, svého talentu, svých vloh. Do budoucna je to velmi důležitý krok, neboť ve velké míře určuje sociální postavení jedince (Vágnerová, 2012).

V období okolo 12–15 let dochází postupně k osvobození, či vymanění se od rodiny. Přesto dospívající potřebuje jistotu, kterou tímto osvobozením ztrácí. Nahrazuje si ji novými vztahy k vrstevníkům, které navazuje. (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Ve věku 15–20 let kulminuje individuální zápolení o totožnost. Jde o velmi citlivou část života pro zjištění, respektive nalezení své identity, kdy dospívající tak

trochu zápolí s okolním světem i se sebou samým. Střet je to náročný. Zejména pro ty, kteří neprošli standardním, hladkým způsobem předešlými etapami vývoje, ale také pro ty, kteří odmítají zaběhnuté konvence. Znat svoji totožnost rovná se vědět, kdo jsem, znát se, chápat vlastní pocity, mít své místo v životě, nepochybovat o sobě, ručit za své chování a být si vědom svých možností i limitů.

Jako nejdůležitější cíl dospívání udává Skorunková (2013) formování si skutečné totožnosti a objevení kdo člověk vůbec je, jaký je cíl a jaká má být cesta k cíli. Dospívající mají ve společnosti tu výhodu, že jsou určitým způsobem „hájení“. Doba mezi dětstvím a dospělostí je poměrně dlouhá a lze v tomto období lehce manipulovat se svojí zodpovědností, nezávaností a dospělost tím trochu oddálit.

Říčan (2006) se ve své knize *Cesta životem* zmiňuje také o spirituální identitě. Vzhledem k profilaci práce je spirituální identita adolescenta poměrně důležitou. Dává dospívajícím, alespoň některým, základní stavební kámen pro jejich životní cestu. Tento proces je náročný i z důvodu pohledu společnosti, která je velkou měrou ateistická. Najít spolehlivého duchovního vůdce je v naší společnosti pro dospívajícího náročné. Naproti tomu mají tuto situaci ulehčenou tím, že nemusí akceptovat tu či onu církev nebo vyznání. Už Jung se zmínil o tom, jak moc přirozená je potřeba přesahu člověka. Touha po něčem, čemu se člověk může absolutně vydat. To souvisí např. s technikami meditací, ale také s rituály, které jsou zahaleny tajemnem a magií. Nakonec jde o dychtivost po *jediné a absolutní pravdě* i za cenu vzdání se kritického myšlení (Říčan, 2006).

1.6 Vývoj a změny v myšlení

Vágnerová (2012) uvádí, že v oblasti kognitivní dochází k vývoji na základě vzájemného působení zrání a učení. „*Teprve tehdy, když je dospívající z neurofyziologického hlediska dostatečně zralý a díky systematickému vzdělávání, získal potřebné zkušenosti, může dále rozvíjet své poznávací schopnosti.*“ (Vágnerová, 2012, s. 322).

Langmeier, Krejčířová (2006) zase uvádějí, že v tomto období života se naprosto mění kvalita myšlenkových operací. Před 11–12 rokem umí dítě logicky uvažovat, ne

však v oblastech pro něj jen představitelných, fiktivních. Toto tvrzení definují v 5 bodech:

1. Dospívající je schopen pracovat s abstrakcí.
2. Při řešení problému se dospívající obvykle nespokojí s jedním řešením, které je nasnadě, hledá další alternativy.
3. Dospívající je schopen vytvářet hypotézy.
4. Dospívající dokáže použít logické operace bez vazby na obsah soudů.
5. Dospívající již umí uvažovat o myšlení, „*vytvářet soudy o soudech*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 148).

Neboli dospívající vezmou postupně za vlastní myšlení abstraktního charakteru, kde středem úvah a hypotéz může být prakticky cokoli. Jsou tzv. myšlenkově nezávislé na dané skutečnosti. Dedukují, což se ukazuje umem použít obecné pravidlo. Přesto, že hypotetické uvažování dospívajících má jisté rezervy a nedokonalosti, tato schopnost se postupně zvyšuje. Chybí jim sice způsobilost k rozlišení mezi reálně existujícím a jinými možnostmi volby, ale to vysvětluje fakt, že dospívající jsou stále ještě nezralými jedinci s absentujícími zkušenostmi.

Piaget (2010) ve svém díle *Psychologie dítěte* se vyjadřuje ve smyslu, že dospívající jsou plni velkých očekávání, přesvědčení, že realita se bude podřizovat jim, nikoli oni realitě. Typickým znakem adolescenta je odklon od jasně daného a naopak obrát k fiktivnímu a k budoucímu. Jedná se o období obrovského emočního a společenského rozvoje. Ovšem není vždy chápána tomu předcházející a tudíž i nevyhnutelná, nebo potřebná okolnost – „*přeměna myšlení, která umožňuje jedinci pracovat s hypotézami a usuzovat o výrocích bez přímé souvislosti s konkrétním reálným konstatováním*“ (Piaget, 2010, s. 117).

Významným slovem ve smyslu reálném i hypotetickém se pro dospívajícího stává slovo budoucnost. Dospívající mají svoje tužby a přání do budoucnosti. Jedním z výrazných myšlenkových toků je právě přemýšlení o budoucnosti a dospívající jsou přesvědčení, že zhmotnění jejich tužeb, cílů a přání je dosažitelné.

1.7 Myšlení

Termín myšlení je definován mnoha odborníky. Jednotlivé definice se od sebe v mnohém liší, ale na jednom se všechny shodují. Myšlení je proces řešení problémů.

Podle Nakonečného (1997) je myšlení „vývojově vyšší psychická funkce, umožňující dokonalejší poznávání životního prostředí, a tím i dokonalejší adaptaci na životní podmínky“ (Nakonečný, 1997, s. 115). Autor tvrdí, že jde o poznávací proces, kde se další informace formují z těch prvotních. To pak dává možnost problémy řešit. Hartl, Hartlová (2015) v *Psychologickém slovníku* definují pojem myšlení jako „proces vědomého odrazu skutečnosti“ (Hartl, Hartlová 2015, str. 332). Proces myšlení je dle Hartlových velmi úzce spjat s řečí. Zde lze ještě podotknout, že řeč ruku v ruce s praktickou činností vývoj myšlení podpořila (Nakonečný, 2011). Podle Říčana (2006) i Praška (2003) nám myšlení může nacházet a také nachází kontexty mezi jednotlivými jevy, pomáhá nám rozebrat historii a předvídat co bude.

Hartl, Hartlová (2015) uvádějí, že myšlení lze členit dle obsahu, rychlosti, ale také podle rozsahu chápání a jeho revize. Lidé mají velké rozdílnosti v myšlení. Záleží na sociálním prostředí a kulturním vlivu, ale také na individualitě člověka. Bezesporu velký vliv na myšlení člověka má psychika jednotlivce a zejména pak jeho emoce.

2 Magie

Aby bylo možné se podívat na magické myšlení, je třeba se dotknout také pojmu magie. Hartl, Hartlová (2015) tímto pojmem označují „*souhrn představ a činností usilujících o ovlivnění přírodních jevů psychol. prostředky; pův. obřady a úkony sloužící k usměrňování přírodních a tajemných sil, k odvrácení zla apod.; k hlavním technikám patří věštění, odvrácení zhoubných vlivů, zbavení viny, zmnožení přírodní, hlavně pohl. síly*“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 299). Je-li magie chápána jako vědní činnost, lze si také pohrávat s myšlenkou, že pramenem rozvoje jsou dnes již prakticky zaniklé schopnosti člověka. Podle Hartla, Hartlové (2015) je magie podstatou víry v nadpřirozené síly a skutečnosti a podstatou magie je víra, že je možno mít vliv na okolní svět kouzlením, zaříkáváním apod. Dodnes je magie součástí pověr, tradic a rituálů.

Magii lze dělit mnoha různými způsoby. Ale stěžejním je dělení na magii kontaktní a magii homeopatickou. Podstatou kontaktní magie je fakt, že věci, které se jednou setkají a dotknou, zůstávají ve vzájemném napojení, vztahu i po rozdělení. Předpokládáme-li soulad na základě podobnosti, jde o magii homeopatickou (Frazer, 2012). Právě takové rozdělení magie dává možnost nahlédnout pod pokličku dospívajícím, kteří se opírají o předměty – talismany a uvažují magicky.

Lidé si nedokázali určité situace a přírodní dění odůvodnit, vysvětlit. A protože pro člověka je důležité vědět, znát podstatu a důvody toho, co se děje, je třeba se o něco opřít. Nejde-li situace vysvětlit, důvodem je nadpřirozeno. Václavík (2010) poukazuje na zvlášť velkou kolektivní důležitost magie. Je přesvědčen, že magie v některých případech v sobě skrývá zkušenostní prvky, a to i přesto, že základ víry byl fantastický. Člověk se snažil magií vysvětlit to, v čem chyběly zkušenosti. Do magických procesů byly včleněny živé bytosti, ale i věci a jejich běžné přirozené znaky, dokonce také zřejmé vnější symboly těch objektů, v nichž bylo soustředění požadovaných sil. Nejdůležitější podle Václavíka (2010) bylo ale vnitřní nastavení a víra v účinek zákroku a jasně vymezený úmysl. Záměr byl důležitý proto, že daný rituál, nebo praktika mohla působit v rámci černé či bílé magie negativně nebo pozitivně. Tak jak píše Zíbrt (1995) o přizpůsobování se magie církvi, stejně se o tom zmiňuje i Václavík (2010). Dle církve bylo nutností, aby talismany měly dostatečné náboženské atributy. „*Čím komplikovanější byla magická praktika a čím bohatší byly její prostředky, tím více získávala v očích lidu na ceně*“ (Václavík, 2010, s. 88). A protože podle Václavíka

(2010) bylo užívání magie a magických úkonů odvozeno od hospodářského rozvoje a vyspělosti, postupně tyto magické rituály a praktiky postupně mizely.

2.1 Zákonitosti magie

Jen těžko budeme hledat logické vysvětlení v případě používání talismanů. Často je člověk přesvědčen o tom, že mu daná věc, její použití nebo fyzický kontakt s danou věcí zajistí například úspěch u zkoušky. Těžko říci, co za tímto uvažováním stojí, protože takové uvažování se objevuje i u lidí, kteří za běžných okolností uvažují racionálně a logicky. A tady už se dostáváme k myšlení magickému. To má dvě zákonitosti, o kterých se velmi podrobně rozepisuje J. G. Frazer (2012).

Prvním principem je zákon podobnosti neboli podobné vytváří podobné. Na něm je založena tzv. homeopatická magie. Tím druhým principem je podle Frazera (2012) zákon doteku, kontaktu, tzv. kontaktní magie. Věci, které již byly ve vzájemném styku, na sebe působí přesto, že již nejsou ve fyzickém kontaktu.

Podle Frazera (2012) jde o nesprávnou asociaci představ. Jeden úhel pohledu je, že magie je jakousi klamnou soustavou přirozených zákonitostí – to je dle Frazera magie teoretická. Na druhou stranu je magie také lživým návodem ke konání – zde se jedná o magii praktickou. Ale obě zákonitosti, oba principy mají obecnou, všestrannou platnost. Mylným porozuměním přirozených zákonitostí se zabývá také Pertold (1956) a to ve spojitosti s počátky představ transcendentna. Frazer (2012) pak ještě poukazuje na četnost sdružování těchto praktik, respektive zákonů magie. U Frazera došlo k přesvědčení, že se tyto dvě zákonitosti sdružují, kombinují, proto jim dal obecný název – sympatetická magie. Oba principy vychází totiž z faktu, že dané věci na sebe vzájemně působí i na dálku, a to na podstatě interní harmonie.

2.2 Magie dříve a dnes

Člověk pravěký, přírodní, z něhož se vlastně současný člověk vyvinul, byl vždy celistvou složkou přírody a její přirozenosti. Zcela se s ní identifikoval, žil s jejím přirozeným chodem a nijak ji neměnil. Vzájemnost a jednotu, která mezi přírodou a člověkem existovala, nebylo možné vidět jen mezi nimi, platila prakticky pro celý vesmír, neboli sounáležitost panovala mezi všemi organismy, rostlinami, živočichy, rovněž ale také bylo možné zaznamenat tyto energie mezi předměty a neživou entitou (Wolf, 2009).

Průřezem celé lidské historie lze najít různé způsoby představ o magii a nadpřirozenu. Pertold (1956) míní, že pramenem těchto představ je součinnost několika znaků. Jednak přírodní katastrofy, respektive nesprávné vysvětlení si přírodních katastrof a vlivů přírody vůbec, potom také vědomí malosti člověka. Protože nelze, aby člověk díky své vlastní moci ovládl všechno a všechny. Pertold (1956) poukazuje ale i na další aspekty pomáhající k fixaci této představy. Např. chybné porozumění přírodního koloběhu a výkyvů z něj bylo ukládáno do vědomí lidí a opět se dostalo na povrch v okamžiku, který byl určitým způsobem ovlivněn např. halucinogeny nebo horečkami a tím tedy výstup celkově pokřiven a zkreslen. Tyto situace, kterými si člověk projde, se odrážejí v jeho přístupu a chování za jasných, normálních okolností a vzniká tím určitý obrázek nadpřirozena. A odtud podle Pertolda (1956) vyplývá tvrzení, že kromě hmotného prostředí, jež má silný vliv na lidskou práci a její výsledky, je tu také něco nehmotného, neprobádaného, přesto něco na čem člověk závisí. Tím je člověk schopen si vytvářet jakousi představu o nadpozemském, transcendentním, často iracionálním, ale podle něj se skutečnou existencí. O existenci nadpřirozena nebyly člověkem doloženy žádné důkazy. To, zda jde o fakt či fikci, bylo založeno jen na domněnkách, čili víře. A na základě těchto předpokladů stojí jak náboženství, tak magie.

V současné době je magie chápána jako víra v nadpřirozenou moc, jako víra v síly, které nemají hranice a prostupují zcela vším (Wolf, 2009). Splynutí vesmíru, přírody a lidí už nemá takovou váhu jako v dobách dřívějších. Vše je bráno více ekonomicky, příroda jako taková je složkou životního prostředí a je nástrojem, jak uspokojit konzumní potřeby, kteréžto jsou v první řadě ekonomické, zároveň ale také společensko-rekreační. Zásah člověka do přírody má obrovský podíl na zániku některých druhů z řad fauny i flory (Wolf, 1992).

Wolf (1992) je toho názoru, že nejvíce informací pro zkoumání magie je možno najít a získat v různých etnických skupinách, u nichž je kulturní a hospodářský rozvoj na velmi nízké úrovni, např. Malajci a Polynésané. Zde je magie všudypřítomná. Mana – jakási nadpřirozená síla, která se rozpíná v prostoru, kterou mohou ovládnout a zužitkovat. Domorodé kmeny vůbec se vyznačují aplikováním magie a šamanismu. Aplikaci těchto praktik najdeme v naprosté většině u stařešinů. Ti jsou v daném kmenu velmi uctíváni, žijí na okraji kmene, v prostém přístřešku velmi prostým, až odříkavým způsobem života.

Nakonečný (2009) ve svém *Lexikonu magie* tvrdí, že dáme-li dnes něčemu stigma magické, vyvolává to u běžné populace pochybnosti o racionalitě dané věci. Postupně tak, jak dochází ve vědě a technice k výraznému rozvoji, je možno dokázat a podložit z přírodních zákonů více a více. Fakta hovoří jasně. Přesto není možné vysvětlit vše a není možné určité události nasměrovat tím správným směrem. To je důvodem, proč i dnes má posvátno a magie mezi lidmi své místo.

Člověk potřebuje mít vše uzavřené, vědět, znát podstatu věci. Grof (2013) se ve své knize *Kosmická hra* vyjadřuje ve smyslu, že jakmile se věda setká s jevy, které nelze vysvětlit, je třeba pro logické vysvětlení vytvořit hypotézy. A tady se nachází výrazná spojitost s klasickou magií, jen mají jiné pojmenování.

2.3 Magie kontra náboženství

V 18. století výrazně brojila katolická církev proti veškerým magickým úkonům. Proč se ale církev o vymýcení magických praktik tolik snažila a v čem se náboženství liší od magie?

Protože magie pracuje s faktem stálosti přírody, nelze zde očekávat jakoukoli náhodu, tvrdí Frazer (2012). To jde totiž do výrazného nesouladu s náboženským tvrzením, které se opírá o fakt ve víru proměnlivosti přírody. Důkazem těchto tvrzení je, že lidé se od pradávna pokoušeli zobecnit pravidla, jež mohou přetvořit průběh událostí ve svůj prospěch.

Dle Frazera (2012) je zásadní odlišnost mezi náboženstvím a magií v tom, že díky magii může člověk síly a energie ovládat, zatímco v náboženství je to bráno jako hřích. Zde jde o boží náležitosti. Do určité míry jde o čekání na milost, která přichází od boha. Jinak řečeno - náboženství preferuje a respektuje boží moc, zatímco čarodějnictví tyto síly může zavrhnout.

Naproti tomu Lévi -Strauss (1996) byl přesvědčen o tom, že náboženství se neobejde bez magie, ale i obráceně. Podle něj neexistuje magie, která by v sobě neměla alespoň malý náznak náboženství. Neb jedno je podmínkou, či předpokladem druhého.

Nelze tedy vůbec pochybovat o tom, že věda s magií mezi sebou mají velmi úzký vztah, zejména v přirozené posloupnosti událostí. Odlišné názory obou významných autorů, tedy Frazera a Lévi-Strausse pravděpodobně vyplývají z toho, že každý se narodil v jiném století a navíc Frazer pouze čerpal od jiných autorů.

Lévi-Strauss byl zakladatelem strukturální antropologie a sám se podílel na etnologických výzkumech.

2.4 Magie kontra věda

Magii a vědu poutá společná podstata. Obojí totiž připouští příčinné posloupnosti dějů. Podle Frazera (2012) se však magie a věda zásadně liší ve výkladu principů, jež tuto posloupnost řídí. Lévi-Strauss (1996) stojí za tvrzením, že vědu a magii není možné do protikladu dávat, protože má souběžné úkazy. Jde o dvě možné metody poznání. Ty jsou sice nevyrovnané co do praktických a teoretických výsledků, ale ne ve skupině domnělých myšlenkových operací.

Na spojitost mezi magií a vědou Lévi-Strauss (1996) nahlíží jako na dva různé typy myšlení. Ty navíc nejsou závislé na rozdílném vývoji mysli a ducha, ale liší se dvěma různorodými taktickými úrovněmi, kde věda je senzoričké intuici vzdálená, zatímco magie jí je mnohem blíží.

Proč tedy lidé, oplývající vysokým inteligenčním kvocientem, už dávno nezjistili, že magie je klam, podfuk? Toliko se táže Frazer (2012). Je přesvědčen, že není snadné vypátrat pravdu, protože dříve či později magické úkony přivolaly požadované. Frazer se odkazuje např. na to, že smrt nepřítele, kterou mají zajistit magické úkony, stejně přijde, protože člověk je tvor smrtelný a dojde k jeho skonu tak jako tak. Proto je důležité si uvědomit, že věda společně s magií mají velmi úzkou souvislost a jsou si velmi blízké.

Výzkumník se domnívá, že tak jako existuje kauzalita v magii, existuje kauzalita ve vědě. Věda založila poznávání reality na registraci kauzálních jevů. Mezi jevy existují souvislosti. Když se děje nějaký jev, pravidelně po něm časově následuje jev jiný, vždy stejný. Jde o vztah příčiny a následku. Poznávání reality světa věda založila právě na existenci těchto kauzálních vztahů na základě jejich časové následnosti.

3 Pověra a lidová víra

Hartl, Hartlová ve svém *Psychologickém slovníku* (2015) definují pověru jako „víru v neprokazatelnou souvislost mezi jevy a jejich vlivem na budoucí jednání; např. držení palce, ušního boltce“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 445).

Víru zase jako „přesvědčení, postoj, zpravidla emočně silně podmíněné, o existenci a pravdivosti urč. jevu, kt. jednoznačnými a jasnými důkazy nelze potvrdit ani vyvrátit; předmětem v. nejčastěji to, co přesahuje možnosti lidského poznání;“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 671).

3.1 Pověra

Pertold (1956) uvádí, že právě z pověr plyne víra v talismany. A podle Tarcalové (1997) jde o pověry, které mají svou podstatu ve fetišismu. Vlastně jde o pověry, které vycházejí z víry v nadpřirozenou moc předmětu. Podle nich, najde-li se předmět za situace, která se vymyká normálu, nebo pro daného člověka je něčím silně přitažlivá, je téměř až samozřejmé, že se stává talismanem. Např. výjimečně tvarovaný oblázek, či drobnost darovaná milovanou osobou.

Za důležité považuje Pertold (1956) také to, o jaký druh pověry jde. Při svém rozdělení pověr se v tomto případě jedná o pověry, které mají ochrannou podstatu. Je totiž přesvědčen o nejednotnosti významu slova pověra. Běžně je podle Pertolda (1956) pověrou zván úkon, jenž se prakticky nevztahuje k předpokládanému konci a člověk jej ze zvyku vykonává a udržuje, např. chycení knoflíku při setkání s kominíkem, zaklepaní na dřevo, aby se vyřčené nezakřiklo. Obecně o těchto úkonech člověk výrazně nepřemýšlí, podstata dané situace se jeví jako nedůležitá, teprve podrobným zkoumáním lze zjistit, nemá-li souvislost s vírou v nadpřirozeno.

Samozřejmě se Pertold (1956) věnuje i dalšímu vymezení pověr, které vyplývá z vyskytujícího se náboženství. V tomto případě stojí pověry na víře v ono náboženství, které je ale v rozporu s jeho učením. Pertold (1956) poukazuje i na další pověry a jejich původ a zmiňuje se také o tom, že člověk si pomocí určitých podobností snaží přiblížit nadpřirozeno.

Pověra, respektive víra v pověru, ukazuje nízký stupeň úrovně a vzdělanosti člověka. To je jedna ze stránek, na kterou je poukazováno Tarcalovou (1997). Došlo u ní k přesvědčení, že jsou lidé, kteří se za svoji víru v pověry stydí. Jsou k tomu

okolním světem nuceni, protože dnešní technická a logická doba není příliš nakloněna nadpřirozenému. Mohlo by se zdát, že slova jako nadpřirozeno, pověra, víra, mohou v lidech vyvolávat negativní emoce, neboť v sobě často nesou nádech ironie.

3.2 Lidová víra

Podstatu lidové víry Václavík (2010) hledá v dobách dávno minulých, kdy člověk si člověk neuměl vysvětlit skutečnou podstatu světa a žil tzv. přirozeným způsobem. Lidovou víru pak vymezuje jako „*vztah k dosud nevysvětleným nebo k přirozeným jevům, povýšeným na nadpřirozené*“ (Václavík, 2010, s. 78). Jsou jím také stanoveny základní znaky lidové víry, jimiž „*jsou: věrskost, vícevěrnost, tradičnost, utilitárnost a kolektivnost*“ (Václavík, 2010, s. 78).

4 Talismany a amulety, rituály

Amulety a talismany jsou obecně předměty, jež umožňují nositeli pocit duševního klidu. Dávají majiteli sílu a chrání ho díky magické síle, která je do nich vtisknuta.

Nakonečný (2009) definuje talisman jako předmět, který je magický, nosí štěstí, neb na sebe poutá příznivé vlivy planet. Je zajímavé, že lidé často zaměňují talisman s amuletem. I o tomto předmětu se Nakonečný (2009) v knize *Lexikon magie* zmiňuje a vymezuje ho jako předmět, který svého nositele má ochraňovat před škodlivými vlivy a nepřízní. K ucelené představě magicky myslících dospívajících chybí ještě jeden pojem a tím je rituál. „*Za rituál neoznačujeme jakýkoli obřad, nýbrž pouze obřad náboženského nebo magického charakteru*“ (Nakonečný, 2009, s. 353). Pravda je, že v obecné rovině ze sociologického a psychologického pohledu lze za rituál považovat úkon opakující se při dané příležitosti.

4.1 Stručná historie amuletů a talismanů

Chceme-li se podívat na historii průřezem literatury o magii, talismanech a vším, co s danou tématikou souvisí, lze jen těžko popřít, že spjatost našich předků s přírodou byla mnohem intenzivnější. Dnešní doba je pro jedince do určité míry nejistá, přetechnizovaná, a tak se lidstvo rádo vrací k pomalejšímu běhu života, znovu objevuje jistá tajemství, která lidé v dávných dobách znali. Kdekoli hledá jistoty. A s tím souvisí také používání talismanů, amuletů a dodržování, či praktikování určitých rituálů.

Podle Zírta (1995) byly původně talismany kovové destičky, kamenné úštipky, dřívka nebo pergamenové listy. Na ně pak byly v přesných konstelacích souhvězdí ryty symbolické obrazy. Ochránci těchto souhvězdí dávali talismanu jeho kouzelnou moc a účinnost. Běžná tehdejší populace však tomuto tvrzení nevěřila, proto sílu vkládala právě do vyrytých a načrtnutých symbolů. Talismany lidé nosili na krku, v podpaží nebo si je ovinovali kolem těla. Také si je všívali do šatů. To byl způsob, jak mít talisman stále na blízku.

Protože talismany jsou obvykle věci darované, vyvolávají v člověku pocit závazku k darujícímu, jak o tom hovoří Mauss (1999). Ten píše, že dar, který není opěťovaný řadí obdarovaného do pozice dlužníka (Mauss, 1999).

S rostoucí silou a tlakem křesťanství se objevovaly na talismanech názvy svatých a byly na ně ryty křesťanské symboly. Přestože církev na jedné straně pověry podporovala, postupně zvyšovala a vyvíjela tlak na to, aby se pohanských předmětů lidé zbavovali. Zíbrt tímto upozorňuje na rozpor mezi církví a magií.

O protichůdnosti náboženství a magie se zmiňuje také Frazer (2012), přesvědčen o tom, že jde o jev poměrně pozdní. Podle Frazera totiž původně lidé věřili jenom magii. Bylo přítomno příliš mnoho nevysvětlitelných jevů a situací, takže to byla právě magie, která pomáhala uspokojit otázky lidí.

4.2 Rituál - jak jej chápat?

Je-li možnost alespoň zlehka nahlédnout pod pokličku rituálu, vychází z toho zjištění, že jeho přítomnost je všude a ve všech společnostech. Definicí lze v literatuře najít nepřeberné množství.

Zásadní se v oblasti rituálů stala publikace *Přechodové rituály*, jejímž autorem je Arnold van Gennep. Přechodové rituály byly zásadními chvílemi v životech lidí a představovaly důležitý rozměr. Provázely životní fáze člověka, zejména pak spojené s těhotenstvím a porodem nového života do společnosti, nebo rituály spojené se vstupem do dospělosti, u dívek často spojené s první menstruací, u chlapců dříve nástup na povinnou vojenskou službu, případně ukončení studií (Kostičová, 2018).

Z antropologického hlediska jde často o opakující se činnost s přesně daným postupem, což se postupně může stát i stereotypem. Ve své podstatě má rituál za úkol člověku zajistit dobré vykonání činnosti a rovněž je pomocníkem při posílení dané společnosti, kde se rituál provádí. Psychologové zase jsou přesvědčeni, že rituálem je každá činnost lidí, která je založena na jakékoli neměnné činnosti a má předem určená pravidla. Rituálem se pak může stát i ranní káva. Ale běžně, nejčastěji je rituálem míněn určitý obřad, který má své společenské nebo procesní formality, např. křest, mše, promoce, pohřeb (Wikipedia.org, 2020, online. 4. 1. 2020).

5 Magické myšlení

V psychologii, i v antropologii se můžeme setkat s jakýmsi zvláštním druhem myšlení, a to magickým. To je součástí i oboru zabývajícího se vznikem a vývojem náboženského myšlení.

Hartl, Hartlová (2015) definují magické myšlení takto: „*Myšlení archaické, nejčastěji u dětí a primitivních etnických skupin, založeno na fantazii a víře v nereálné možnosti; projevuje se vírou v zázračné léčitele, amulety, fetiše, maskoty, talismany a přetrvává v pověrách a snářích*“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 334). Reber, Reberová (1985) definují pod magickým myšlením víru, že myšlení znamená konání. O standardní vývojový stupeň jde u dětí. Jsou přesvědčeny, že ony samy mohou ovlivňovat a způsobovat úkazy okolo nich. Ve stádiu dospělosti je pak jedinec v zajetí různých psychiatrických poruch.

Podobnost obou definic zde je, nikoli však shodnost. Vzhledem k profilaci této práce je nutné se přiklonit k jedné či druhé definici. Hartl, Hartlová (2015) svojí definicí neredukují magické myšlení na vývojové stádium dětství, přestože v této době je nejvíce vyvinuté a je nejvíce vidět. Podle nich je stavebním kamenem magického myšlení víra ve fakt, že nemožné se stává možným.

Dalo by se říci, že protikladem myšlení magického je myšlení logické. Zblízka však je vidět, že nikoli. Podle rozpracovanosti logiky je možno vidět, že na komplikované myšlenkové operace nestačí. Zaobírá se totiž jednotlivými tvrzeními a úkony. Thagard (Thagard, 2001) se vyjádřil v tom smyslu, že na omezení logického myšlení „*narazíme hned, jakmile se pokusíme do ní přeložit text napsaný v přirozeném jazyce*“ (Thagard, 2001, s. 232). Protože logika nemůže akceptovat neurčité vyjádření „on je asi v lese“. Logika je tedy prostředkem k myšlení. A to magického i nemagického. Čili magické myšlení zahrnuje logické prvky.

Magie je výsledkem magického myšlení (viz Nakonečný, 2009). Navzdory různým definicím, co vlastně to magické myšlení je? V čem se diferencuje logické myšlení od magického? Jak vlastně lidé uvažují? Magicky? Logicky? Aby bylo možná najít odpovědi alespoň na některé z kladených otázek, je třeba podívat se na magické myšlení z hlediska jeho příčin.

5.1 Příčiny magického myšlení

Zde budou alespoň z malé části rozklíčovány příčiny magického myšlení. Proč je vlastně člověk ochoten utíkat k magickým představám a silám plným energie? Jde snad o tužby z prožití něčeho nadpřirozeného, nebo snad je realita běžného života natolik tíživá, že jde o únik z ní? Obvykle se za tímto myšlením skrývá dychtivost člověka vědět, co ho v budoucnu může čekat, nebo touha po „lepších zítřcích“. Často jsou naše myšlenky a tužby v duchu vyřčeny vyšší moci. Bohužel se také stává, že zdrojem pro udržení magického myšlení může být vědomý podvod páchaný na ostatních lidech za účelem vysokého zisku. Parazitují pak na lidech, kteří svou víru v transcendentno nijak nepopírají.

5.1.1 Psychologické hledisko magického myšlení

Nakonečný (2009) se ve svém *Lexikonu magie* odkazuje na psychoanalytiku. Vyzdvihují podobnosti myšlení u primitivních národů a dětí předškolního věku, pak je také vykazují schizofrenici a básníci. Souhrnně je nazývají právě magickým myšlením. Podle Nakonečného (2009) v logickém a pojmovém myšlení platí hledisko kauzality, zatímco u magického myšlení dochází ke vztahům mezi věcmi a jevy, které nejsou na první pohled znatelné.

Dle Piageta (2010) má magické myšlení spojitost s tím, jak je sestavená skutečnost. Říká, že inteligence si uspořádává skutečnost tak, že během vlastního vývoje si vytváří hlavní kategorie činnosti, což je podle Piageta (2010) schéma trvalého předmětu a k tomu se vztahují schémata prostoru, času a příčinnosti.

Piaget (2010) je přesvědčen, že schéma trvalého předmětu se vytváří spolu s organizací časoprostoru světa dítěte. Protože předmět je plodem různorodých činností a ty společně dělají kostru kauzality. Na začátku dítě nemá představu o jakémsi jednotném prostoru. Uvědomuje si jen soustavu několika rozdílných prostorů a ty se poutají přímo k jeho tělu. Ale postupně dochází ke vzájemnému sladění těchto prostorů. A co je důležité, říká Piaget (2010), že ve spojitosti s uspořádáváním poloh a přesunem předmětů v daném prostoru, dochází k vytváření skutečné časové řady. Dá se říci, že jde o počáteční kauzalitu.

Ona počáteční kauzalita je označována jako magicko-fenomenistická. Magická proto, že vychází z činnosti subjektu a nebere v potaz souvislost prostoru mezi věcmi. Fenomenistická proto, že jakákoli příčina může mít jakýkoli následek (Piaget, 2010).

Přesně tak, jak o něm píše Lévy-Bruhl (2017) ve své knize *Myšlení člověka primitivního*. Dle něj je tato situace dána jasně – buď, anebo. Buď přírodní národy vnímají jen příčinu, nebo jen následek.

Vygotskij (2004) se ve své podstatě o problému vyjádřil stejně. Podle autora se jedná o určitou dětsky prostou empirii, a to ve sféře fyzických atributů vlastního těla a předmětů, které jsou všude kolem dítěte. Podle Vygotského (2004) se jedná o tzv. období „naivní psychologie“. Vygotskij (2004) byl přesvědčen, že se touto empirií určuje použití nástrojů u dítěte a začínají se objevovat první rozumově-praktické úkony. Protože dětské uvažování vyzrává a je vázáno na postupnou automatizaci společenských prostředků uvažování, neboli je úzce spjato s řečí.

5.1.2 Antropologické hledisko magického myšlení

Magie je považována v kulturní antropologii za kulturní fenomén, který je velmi významný a patří k letitým projevům člověčenstva. Magie je v tomto případě posuzována jako kulturní jev, protože ji lze najít u rozmanitých kultur vzdálených jak časově, tak i zeměpisně (Hrabáková, 2002).

Ve svém *Lexikonu magie* udává Nakonečný (2009), že magické myšlení je vymezeno k myšlení logickému. Je přesvědčen, že magické myšlení je úzce spjato s přírodními národy a je původní.

K názoru Nakonečného se připojují i další vědci, neboť dle jejich názoru napomáhá magické myšlení pouze k uspokojování potřeb. Do opozice tohoto tvrzení se však staví Lévi-Strauss (1996). Ten se sice obvykle opírá o cizí etnografické výzkumy, ale uvádí, že primitivní národy jsou vyspělé tak moc, že nelze přijmout pouze jejich praktickou užitečnost.

Podle Frazera (2012) je magické myšlení podloženo dvojí nesprávnou asociací představ, jimiž jsou podobnost a styčnost. To, že někteří lidé dokáží vysvětlit spojitost mezi určitými věcmi odlišně než jiní, nebo se o to alespoň pokoušejí, připouští i Lévi-Strauss. Podle něho je nutno však tuto situaci pojmout jako úsilí zavést do společenství určitý řád, tak jak se o tom zmiňuje ve své knize *„Myšlení přírodních národů“* (Lévi-Strauss 1996).

Podle Lévyho-Bruhla (2017) vyspělé národy kladou na své myšlení vyšší nároky než národy primitivní. Lévi-Strauss (1996) tvrdí opak. Podle něj má jakákoli kultura tendence dávat vyšší důraz objektivnímu zaměření svého myšlení. Lévy-Bruhl (2017)

byl přesvědčen, že primitivními národy je reálný život i svět transcendentní chápán v globálu. Podle něj zde není místo pro náhody, protože příčinami všeho jsou blíže neurčené magické energie.

Podle Lévi-Strausse (1996) má vědecké myšlení několik rozličných rovin a jen málo jich uznává nějaký způsob determinismu, který ale zase v dalších rovinách nemá dostatečnou validitu. Zatímco to magické podtrhuje předurčení zcela, úplně. To je důvodem toho, že i věda dané předurčení může posuzovat jako nerozvážené a unáhlené.

Lévy-Bruhl (2017) zastává názor, že příčina i následek jsou pro vyspělé národy v čase, a v prostoru. Národy přírodní ale vnímají buď jen příčinu, nebo jen následek, kteréžto jsou původem z transcendentna. Právě vztah mezi těmito dvěma pojmy, jimiž jsou příčina a následek, právě ta kauzalita mezi nimi udává jako přijatelné to, co pro vyspělé národy je zcela nepředstavitelné.

Z výše zmíněného lze tedy vyčíst, že oblast magického myšlení není zcela evidentní, jak nám první pohled ukazuje.

5.2 Patogenní projevy magického myšlení

Několikrát zde bylo zmíněno, ať již doslovně nebo nekonkrétně, že magické myšlení může být člověku prospěšné. Je třeba ale také zmínit, že se magické myšlení může projevit ve stupnici od užitečných adaptivních reakcí, mezi které počítáme rituály pomáhající psychické pohodě, až po extrém, který je definovaný konkrétní diagnózou. Onemocnění, která jsou často s magickým myšlením spojována, jsou míněna onemocnění např. *obsedantně-kompulzivní porucha* (Praško, 2003), která se projevuje vtíravými myšlenkami a nutkavými činy (MKN – 10, 2020). Dále pak *schizofrenie, schizotypální poruchy a poruchy s bludy*. Tato onemocnění jsou charakteristická deformovaným myšlením a vnímáním, projevující se bludy a halucinacemi (MKN – 10, 2020). V neposlední řadě, i když to může být zavádějící, sem patří také *patologické hráčství*. To je zařazeno mezi nutkavé a impulzivní poruchy chování a projevuje se v opakovaných epizodách hráčství, které jsou na úkor ostatních životních oblastí jedince (MKN – 10, 2020), (Höschl a kol, 2002).

A dále sem náleží také *poruchy nálad*. Podrobněji se této problematice věnovat není nutné, k tomu je určena jiná odborná literatura.

II Praktická část

6 Metodologická část

V metodologické části je čtenář seznámen s charakteristikou metod a postupů, které jsou pro řešení problému použity.

6.1 Povaha kvalitativního výzkumu, etika výzkumu

Kvalitativní výzkum nelze zařadit mezi výzkumy, jehož výsledky jsou generalizovatelné mimo rámec zkoumaného vzorku, což bývá považováno za jeho velkou nevýhodu. Výhodou ale je poskytnutí velmi podrobného a hloubkového popisu daného problému. Jako hlavní metody se používají pozorování, rozhovor a tematická analýza (Hendl, 2005).

Výzkumné šetření má kruhovou povahu, jednotlivé kroky se překrývají. Ráz textu však zůstává v jedné linii. Je tudíž možno dodržet pořadí, v němž je možné ukazovat výsledky analýz.

Ve výzkumu byly dodrženy etické principy. Všechna data byla poskytnuta podle zákona mladými dospělými, plnoletými lidmi. Není proto třeba souhlasu zákonných zástupců. Prioritní zásadou bylo respektování soukromí. To je důvodem změny jmen a neuvedení žádného konkrétního místa, o němž se v rozhovorech mluvilo. Na začátku každého záznamu je výzkumníkem vysvětleno, jak se bude s daty nakládat, a jednotliví informátoři s uvedeným postupem souhlasili.

6.2 Cíl výzkumu

Cílem práce je zmapování, zda mladí lidé využívají pro svoji psychickou podporu talismany, magické úkony, rituály, případně ritualizovanou činnost.

6.3 Metoda sběru dat

Metodou zpracování tématu bylo kvalitativní šetření prostřednictvím volné konverzace a polo-strukturovaného rozhovoru. Díky neformálnímu úvodu byla vytvořena důvěra mezi informátorem a výzkumníkem. Výzkumník se stavěl na stejnou pozici jako informátor a snažil se s ním navázat přirozený, neformální vztah. Rozhovory byly podrobeny tematické analýze.

Získání informátorů z řad mladých lidí středních škol bylo komplikované. Téma práce pro ně bylo buď příliš osobní a svazující, nebo se k němu stavěli rezervovaně. Po

několikatýdenním hledání se podařilo oslovit dostatečné množství informátorů, kteří se na šetření dobrovolně podíleli.

6.4 Analýza sběru dat

Při tematické analýze je usuzování výzkumníka induktivní. Jsou hledány stejné či podobné znaky a osobní prožitky informátorů. Vyvozování jde od jednotlivých případů k jednotlivým kategoriím dle vztahu k magickým elementům, které byly na základě rozhovorů výzkumníkem vytvořeny.

Zaznamenané nahrávky byly výzkumníkem přepsány do elektronické podoby. Po té byly vybrány jen ty části rozhovorů, které souvisí s tématem práce a přepsány tak, aby jednotlivá témata u jednotlivých respondentů byla pohromadě. Pro lepší orientaci byla témata přepsána na jeden velký, výzkumníkem vytvořený blanket. Takto vyříděná témata jsou podrobena podrobnější tematické analýze.

6.5 Výzkumný vzorek

Pro výzkumné šetření byl vybrán vzorek šesti informátorů. Tři dívky a tři chlapci, se kterými byl nahrán rozhovor. Rozhovory se odehrávaly v rozmezí měsíce července až září 2019 a všem dotazovaným v době rozhovoru bylo mezi osmnácti a devatenácti lety. Aktéři byli požádáni o vedení rozhovoru v jejich domácím prostředí, neboť téma rozhovoru je, dle autorky výzkumu, citlivé a je třeba, aby se účastníci výzkumu cítili komfortně a bez jakéhokoli ohrožení, což prostředí domova obvykle poskytuje. Se souhlasem aktérů výzkumu byly natočeny zvukové záznamy na mobilní telefon.

Jak již bylo zmíněno, místa bydlišť i studií nejsou jmenována, pro porovnání je uveden pouze počet obyvatel daného místa. Všichni informátoři jsou prezentováni z osobního pohledu a úsudku výzkumníka.

6.6 Zkoumaný vzorek

V této části práce je čtenář seznámen formou medailonku se všemi účastníky rozhovorů.

6.6.1 Eliška – dívka první

Tabulka 1: účastník výzkumu první

Jméno	Eliška
Věk	19 let
Vzdělání	Střední zdravotnická škola
Bydliště	město do 1,5 mil. obyvatel
Datum konání rozhovoru	pondělí, 15. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Eliška působí jako velmi pozitivní mladá dívka plná energie a víry v obor, na jehož studia se v době vedení rozhovoru připravovala. V té době za sebou měla úspěšně dokončenou Střední zdravotnickou školu a byla přijata na lékařskou fakultu, kde se bude připravovat na povolání specializované zdravotní sestry. Dva měsíce před konáním rozhovoru se přestěhovala do velkého města (1,5 mil. obyvatel), jak je uvedeno v tabulce výše, kde bydlí společně se svým přítelem ve studentském bytě. V bytě bydlí ještě jeden mladý pár.

Eliška vyrůstala v menší vesnici (do 600 obyvatel) v plně funkční rodině. Má dvě sestry, jednu starší o 2 roky a jednu mladší o 6 let. Dle slov Elišky bylo její dětství šťastné a spokojené. Na základní školu chodila v místě bydliště, na střední školu denně dojížděla do přilehlého města.

Při rozhovoru působila velmi vyrovnaně a krom jiného z něj vyplynulo, že v životě vyhledává akci. Ráda překonává své možnosti a výzvy přicházející do života se snaží plnit s poctivostí sobě vlastní. Mimo jiné si k tomu pomáhá také svými malými rituály.

6.6.2 Anna – dívka druhá

Tabulka 2: účastník výzkumu druhý

Jméno	Anna
Věk	18 let
Vzdělání	gymnázium
Bydliště	město do 100 tis. obyvatel
Datum konání rozhovoru	sobota, 20. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Anna se při prvním setkání s výzkumníkem uvedla úsměvem, ale i lehkou nervozitou. Ta sice v průběhu rozhovoru mírně opadávala, nicméně i přes snahu výzkumníka a domácího prostředí sebedůvěra Anně trochu chyběla a nervozita panovala až do konce natáčení rozhovoru.

V době natáčení Anna právě dokončila studium na gymnáziu a byla přijata na vysokou školu, obor kulturní vědy. Z výše uvedené tabulky 2 je patrné, že pochází z menší obce (do 600 obyvatel) a vyrůstala v plně funkční rodině jako jedináček. Za dobu svého dětství si nepamatuje na žádné výraznější negativní zážitky, snad jen absence sourozence, a nazývá své dětství pohodovým. První stupeň základní školy navštěvovala v místě bydliště, na druhý stupeň již dojížděla do sousední vesnice a na gymnázium pak do zhruba 8 km vzdáleného okresního města.

Během rozhovoru dívka nepůsobí příliš sebejistě, je obklopena několika svými talismany, které pro ni v životě hrají velmi důležitou roli.

6.6.3 Adéla – dívka třetí

Tabulka 3: účastník výzkumu třetí

Jméno	Adéla
Věk	19 let
Vzdělání	Střední škola veřejné správy
Bydliště	město do 1,5 mil. obyvatel
Datum konání rozhovoru	sobota, 24. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Mladá dívka působící sebevědomým dojmem. Tak působila Adéla na výzkumníka. Dívka, která na svět kolem sebe hledí z pohledu svého, ale snaží se vidět jej i z pohledu druhých lidí.

Z tabulky 3 je patrné, že Adéla dokončila střední školu veřejné správy. V tomto oboru se dále bude vzdělávat na vysoké škole, kam byla přijata. Do svých deseti let Adéla vyrůstala v okresním městě (do 100 tis. obyvatel). Poté se společně s matkou přestěhovaly do velkého města (do 1,5 mil. obyvatel). Do tří let vyrůstala v úplné rodině, po rozvodu rodičů zůstala s matkou, otce navštěvovala pravidelně. S oběma rodiči má velmi dobrý vztah. Z otcovy strany má Adéla jednu mladší sestru.

Během rozhovoru působí Adéla rozvázně, o odpovědích výrazně přemýšlí. Vyvolává dojem sebevědomé, trochu tvrdohlavé dívky, která však je schopna a ochotna akceptovat názor druhé strany. V životě se řídí svojí intuicí, často spoléhá na náhody spojené se svým šťastným číslem.

6.6.4 Jakub – chlapec první

Tabulka 4: účastník výzkumu čtvrtý

Jméno	Jakub
Věk	19 let
Vzdělání	gymnázium
Bydliště	město do 1,5 mil. obyvatel
Datum konání rozhovoru	pondělí, 15. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Jakub je přítel Elišky. Z výše uvedené tabulky 4 je patrné, že v době konání rozhovoru měl po maturitě a byl přijat na vysokou školu, obor filmová věda. Během rozhovoru působí jako racionálně uvažující mladý muž, který však vystupuje velmi plaše a introvertně.

Vyrůstal v menší vesnici (do 600 obyvatel), základní školu navštěvoval v místě bydliště, na stření školu dojížděl do sousedního okresního města. Po dokončení střední školy se přestěhoval do velkého města (1,5 mil. obyvatel), kde sdílí studentský byt se svojí přítelkyní a ještě jedním párem mladých lidí. Pochází z úplné rodiny, své dětství považuje za spokojené, sourozence nemá. Jakub je velkým fanouškem fotbalu, má rád pivo a vše spojené s tématem magie, talismanů a rituálů pro něj postrádá významu.

6.6.5 Honza – chlapec druhý

Tabulka 5: účastník výzkumu pátý

Jméno	Honza
Věk	19 let
Vzdělání	Střední škola bezpečnostně právní činnosti
Bydliště	obec do 600 obyvatel
Datum konání rozhovoru	pondělí, 15. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Honza v době natáčení rozhovoru měl za sebou úspěšně dokončenou střední školu, jak je vidět i v tabulce 5, a to v oboru bezpečnostně právní činnosti a připravoval se na studium vysoké školy v oboru ekonomika veřejného sektoru. Při natáčení záznamu působil Honza velmi extrovertně, výrazně gestikuloval a jeho hlasový projev byl velmi hlasitý a ostrý.

Sám o sobě tvrdil, že jeho dětství bylo významně ovlivněno matčiny povoláním (pracovala v oboru klinické biochemie), a zároveň bylo velmi poznamenáno šikanou během základní školy. Dle Honzových slov se jeho psychická labilita dostala do normálu až během posledního roku. Vyrůstal v úplné rodině, výrazně pod vedením matky a vedle emočně nevyrovnaného otce. Sourozence nemá.

Základní školu navštěvoval v místě bydliště, dobu středoškolských studií trávil během všedních dnů na internátu, na víkendy jezdil domů. Jeho vášní je svět fantazy, který používá jako únik z reality v podobě počítačových her.

6.6.6 Tomáš – chlapec třetí

Tabulka 6: účastník výzkumu šestý

Jméno	Tomáš
Věk	19 let
Vzdělání	Střední odborné učiliště strojírenské
Bydliště	město do 1,5 mil. obyvatel
Datum konání rozhovoru	pondělí, 15. 9. 2019
Náboženské vyznání	ateista

Tomáš je přítel Adély. Dospívající mladý muž, který se v době pořizování záznamu zdál být pohodový, mírně introvertní. Dokončil studium na střední škole, což nám potvrzuje tabulka 6 a užíval si posledních letních prázdnin. Od září 2019 měl mít své první zaměstnání ve firmě s automobilovou profilací.

Tomáš vyrůstal v menším městě (do 20 tis. obyvatel), v plně funkční rodině, společně se svým o dva roky mladším bratrem. Základní i střední školu navštěvoval v místě bydliště. Při natáčení rozhovoru se podělil o radost, že plánuje bydlení s přítelkyní a do práce bude dojíždět.

Dříve aktivní hráč, dnes pasivní divák, ale stále zapálený do fotbalu. Pro účely rozhovoru přišlo výzkumníkovi důležité jeho vyjádření o magickém myšlení ve smyslu, že „*nic z toho přeci neexistuje*“.

6.7 Analýza dat

Prvním krokem analýzy byl určitý předvýzkum, vysledování povědomí o magickém myšlení, talismanech a rituálech, které aktéři výzkumu prezentovali formou volné asociace.

Každý rozhovor byl samostatně analyzován a rozdělen do sekcí pod pracovními názvy. Ty se odvíjely od probírané oblasti, kterými jsou:

- Talismany,
- rituály a ritualizovaná činnost,
- pověra, pověřčivost a kulturní tradice,
- magie,
- věštění budoucnosti a placebo efekt,
- spiritismus,
- spiritualita,
- víra.

U každé sekce výzkumník zjišťoval znalosti a postoje účastníků k jednotlivým sekcím. Dále i to, zda výzkumník s aktérem výzkumu jsou naladěni stejně, zda si dostatečně rozumí, pokud ne, tak proč a v čem se názorově rozcházejí. Na závěr došlo ke komplexnímu přehledu, který umožnil mezi jednotlivými účastníky výzkumu dělat srovnání. A protože rozhovor umožňuje i pozorování, tato data byla použita k ucelení náhledu způsobu uvažování jednotlivých účastníků výzkumu.

7 Výzkumné šetření

Tato část je věnována samotnému výzkumnému šetření a analýze dat z něj získaných. Výzkumník se zde věnuje každé jedné sekci nejprve v obecné rovině, poté podobnostem mezi jednotlivými aktéry výzkumu.

7.1 Talismany

Talismanem může být srdíčko na řetízku (Adéla), propiska z přijímacích zkoušek (Eliška), nebo kominíček pro štěstí (Anna), či kámen z minerálu (Honza), který po dlouhá léta sbíral svou sílu a energii v zemi a pak ji předává svému majiteli. Talismany jsou obvykle darovanými předměty, které získáváme od osob blízkých. Buď jimi jsou rodinní příslušníci, ve velké míře matky, ale často také lidé, ke kterým mají dospívající velmi silný citový vztah. Tím může být láska i přátelství. Talisman si také může pořídit každý sám, třeba koupený předmět, se kterým se člověk prostě cítí dobře. Pro mnoho lidí jsou talismany velmi důležitou součástí života. Jde o určité využívání síly daného předmětu v situacích, kde se člověk necítí jistý, v okamžiku, který si člověk nedokáže nějak racionálně vysvětlit. Prostě taková „berlička“ (říká Anna). Veškerá síla je koncentrovaná pomocí talismanu do jednoho místa, do jednoho předmětu, který nám tu sílu předává.

7.1.1 Shodnost aktérů výzkumu

To je vlastně věc, ve které se prakticky všichni aktéři výzkumu shodli. Mají talisman jako sociální oporu. Mají k němu citovou vazbu. Jsou jím s osobou, od níž talisman dostali spjati a cítí do určité míry i závazek. V okamžiku, kdy se dostávají do vypjaté situace, pomáhá jeho přítomnost. Svírají jej v dlani, nebo ho mají v kapse, v batohu...hlavně nablízku. Ten talisman jim dává moc a sílu zvládnout vypjatou situaci, obtížnou situaci. Vědí díky němu, že v tom nejsou sami.

7.2.2 Specifika aktérů výzkumu

Mezi **Adélou** a **Tomášem** panuje v tomto duchu naprostá shoda. Oba mají své talismany, oba je vnímají přes sociální a citovou oporu a oba cítí závazek. Oba se k této problematice staví postojem placebo efektu.

Adéla: „Já myslím, že je to spíše o psychice toho člověka, že je to tak jako v uvozovkách placebo efekt. Ale na druhou stranu, je to hezký mít pro štěstí něco od člověka, na kterém mi záleží a jemu záleží na mně.“

Tomáš: „*Já mám akorát v autě od své přítelkyně přívěšek, abych vždycky dobře dojel. A i když tomu moc nevěřím, tak mi přijde prostě hloupý ho tam nemít, aby jí to nebylo líto. Kdyby mi ho dal někdo jiný, tak si ho tam nedám. Dal bych ho třeba na policičku, nebo do šuplíku a neřešil bych to.*“

Eliška, na rozdíl od Adély a Tomáše, klade důraz na potřebu jednotné opory v různých momentech. Díky své propisce, která je tím jedním jediným předmětem, jež má tu sílu a moc dávat štěstí, získává pocit jistoty v rozličných situacích. I po mnoha letech tento talisman pro Elišku neztrácí význam. Naopak na významu roste, přestože jej nevnímá jako sociální oporu, protože není spojena s citovou vazbou na člověka, který by jí propisku daroval. Propisku bere jako stabilní, neměnnou, faktickou a věcnou posilu svého vnitřního já. S Adélou a Tomášem se shodují v tom, že tento předmět je pro ně významný, dojde-li k situaci, že si talisman zapomenou, vypjatá situace se sice nijak nezlehčí, ale bez výrazných obtíží ji zvládnou.

Eliška: „*Mám talisman. Je to propiska, kterou jsem dostala na přijímačkách. Tuhle tužku nosím v tašce vlastně pořád. Používám ji na všechny testy. Horší pak je, když je zkoušení ústní a nemůžu ji vlastně použít. Ale obvykle ji mám prostě u sebe, mám ji v ruce. Stala se mi takovým symbolem. Protože jsem se dostala na školu, kam jsem vážně hrozně moc chtěla, tak mám pocit, že to bylo trochu i díky té propisce. Je na ní logo lékařské fakulty a vlastně i díky té tužce jsem ve třetíáku začala vážně uvažovat o tom, že se přihlásím právě na tu fakultu. A říkala jsem si, že když mi přinesla štěstí při přijímačkách na střední, určitě mi pomůže i s vysokou. A vyšlo to! Nevím, co bych dělala, kdybych ji ztratila. Postupně jsem ji totiž začala nosit všude, i na rande.*“

Trochu odlišně vnímá talismany **Anna**. Pro ni se talismanem stává prakticky každý drobnější dárek od blízké osoby. Má jich velké množství a ideálním stavem pro ni je, má-li je všechny pohromadě. Jako talisman vnímá i drobnou sladkost od partnera, který ji obdaruje před každým náročným dnem. Tedy kromě sociální opory jde u Anny o jakousi dětskou metodu závislosti a talismany používá v rovině tzv. přechodových předmětů, o nichž se zmiňuje např. Pöethe (2013) ve své knize *Emoční poruchy v dětství* a dospívání jako o předmětech, které zprostředkovávají dítěti přítomnost matky. U malých dětí bývá přechodovým předmětem něco, co si dítě zvolilo samo. Předmět, který natolik miluje, že se s ním prakticky odmítá rozloučit. Obvykle to bývá předmět měkký a je spojen se spaním a s postýlkou. Nejčastěji plyšové zvířátko nebo plena, kterou dítě má při usínání. Dítěti přechodový předmět dává jistotu a pocit

bezpečí. Pomáhá odbourávat strach, nepříjemné pocity i úzkost. Protože tohle všechno, i přes věk Anny, v ní vyvolávají náročné životní situace, zejména pak ty, které se odehrávají ve školním prostředí. Vyplývá z toho, že v Anně přetrvává velká vnitřní nejistota a napětí, které snižuje právě používáním předmětů, jež považuje za své talismany.

Anna: „To já mám tolik talismanů, za ty roky. Vlastně všechno, co jsem měla kdy u nějaký zkoušky, nebo jsem to dostala před nějakým těžkým úkolem, třeba před vystoupením. Vlastně třeba v prváku, tak jsem od mamky dostala takového kominička. Toho s sebou tahám všude. Ten už je takový i trochu obouchaný. To s sebou musím nutně mít, a jakmile ho nemám, tak jsem hodně nervózní. Pak mám dva čtyřlístky, ty jsem dostala od přítele a jeho maminky, co mi našli. Když jsem dostala Pandoru náramek, tak ho musím taky vždycky s sebou mít. A ještě srdíčko od mamky, to musím mít taky vždycky s sebou. A když jsem třeba neměla žádný talisman u sebe, úplně jsem se hroutila, musela jsem si aspoň půjčit od někoho jiného. A od tety jsem dostala takový velký keramický prase před maturitou a musela jsem si ho s sebou taky vzít. A když mě čeká nějaký náročnější den, přítel mi vždycky dá nějakou malou sladkost, třeba Kofilu, takovou tu čokoládovou tyčinku a já ji ani nechci pak sníst, protože mám pocit, že mi taky přinesla štěstí. Ale nakonec ji sním.“

„Talismany já potřebuju, uklidňuje mě to prostě. Opravdu hodně moc. Jakmile je zapomenu, že jako něco z toho nemám, třeba ten náramek, tak je průšvih a jsem fakt strašně nervní. Byla jsem právě u přítele a zapomněla ho tam, byla jsem jak šílená, říkám si ty jo, teď mi ujede autobus, když jsem ho stihla, říkala jsem si, že bude mít určitě zpoždění, prostě, že mi to přinese smůlu.“

Také **Honza** má talismanů více. V tom se shoduje s Annou a kromě jednoho se všechny váží k jeho matce, která mu je darovala. Těžké etapy v životě ho provázely od mateřské školy až do třetího ročníku školy střední. V útlém dětství mu byla matka vždy nablízku a hned podávala pomocnou ruku. V době školní docházky, kdy už musel Honza zvládat situace náročné na jeho psychiku sám, talismany zastávaly vlastně roli matky.

Honza už v mateřské škole lehce převyšoval intelektem ostatní děti. Ve svých čtyřech letech si byl schopen zapamatovat latinské názvy dinosaurů z encyklopedie. Ovšem o co více chlapec byl schopen si zapamatovat, o co více se byl chlapec schopen

se naučit, o to více trpěl jeho vnitřní svět. Vsugerovával si stavy, které nepříslušely ani jeho věku ani jeho zdravotnímu stavu, např. v mateřské škole na procházce byl přesvědčen, že má akutní infarkt myokardu a přesvědčoval o tom paní učitelku. Na základní škole trpěl šikanou a už tehdy se setkal s talismanem. Maminka mu dala kámen, tygří oko. Jde o minerál, řazený mezi drahé kameny, který Honza neustále nosí v kapse kalhot. Určitým vrytým mechanismem se stalo to, že mění-li kalhoty, automaticky kámen přendává do kalhot jiných. Talismany Honza bere jako součást vyšší moci. Dalším talismanem pro Honzu je replika prstenu moci, z filmu Pán prstenů. Ten si koupil sám, byl součástí počítačové hry. Z časového hlediska se tento prsten stal postupně určitým symbolem připoutání. Vždy, když hraje počítačovou hru, musí tento prsten mít při sobě.

Honza: *„Tygří oko jsem dostal od mamky. Ještě mám jeden takový kámen, podobný, ten je vyloženě její, protože mamka tady v tom je taková, že se jako hodně zajímá o takový ty vyšší věci, moci a tak. Rovnou říkám, že jsem vůči těmto věcem trochu skeptický.“*

„Mamka mi dala první talisman to Tygří oko, protože prostě dřív prostě jsem potřeboval nějakou oporu. Trochu jsem ten život jako nedával, no abych to strašně nerozkecával, ale měl jsem takový konflikt vnitřní a vnější s věcmi, které se okolo mě děly. A protože jsem od malička hodně závislý na mamce, to je pro mě jako úplně totálně největší a nejbližší síla, podporovala mě způsobem, který pomohl jí. Těmi talismany.“

„Od třech let byla mojí nejoblíbenější knihou encyklopedie Lidské tělo. A měl jsem ve školce příhodu, kdy jsem si při procházce usmyslel, že prostě nemůžu jít dál, protože mě píchá na prsou a to znamená, že mám akutní infarkt myokardu. Naši šli tehdy kvůli tomu na kobereček, že mi nemají před spaním číst odbornou literaturu, ale pohádky. Takže ta moje mamka se mnou s těmito věcmi prostě procházela.“

Zcela odlišný je případ **Jakuba** a jeho talismanu. Jakub talismany odmítá. On sám tvrdí, že na sílu talismanu nevěří, že jde o předmět jako každý jiný. Od své matky dostal anděla. Stále ho podněcovala, aby anděla nosil při sobě, že mu bude nosit štěstí, ochrání ho a nic zlého se mu tak nemůže stát ani ho potkat. Jakub si anděla vzal, ovšem nikdy ho nenesil a měl ho hozeného v zásuvce svého psacího stolu.

Tady jde o zvláštní situaci. Talisman máme obvykle od někoho, kdo nám ho dá proto, aby nám přinesl štěstí. Takovým talismanem si pak je možné člověka připomenout vždy, když je třeba. Vzpomínáme na něj s dobrými pocity, pozitivně.

Zde je více než viditelné, že to není Jakub, který chce pomocí talismanu od matky docílit štěstí a pohody ve svém životě. Vlastně to ani tak není talisman, jako spíš určitá kontrola, kterou potřebuje jeho matka. Zajímavé na celé věci je, že ve velmi krizové situaci, kterou v tomto případě je hrozící vyloučení z gymnázia, se Jakub nakonec k talismanu upíná jako k poslední možnosti, jež mu může celou situaci pomoci vyřešit. Zdá se, že celý „dospělý“ postoj k talismanům, potažmo ke své matce, je v tomto případě jen maska. Jakub nakonec v krizové situaci ke své matce utíká zpět. Jde o určitou pubertální ambivalenci, která je ale v jeho věku normální. Zde je velká pravděpodobnost, že se za případné použití talismanu stydí vlastně i sám před sebou.

Jakub: *„Nikdy jsem talisman neměl. Spíš moje máma mi ho nutila. Na zkoušení, na velký písemky, nebo i k maturitě. Je to taková postavička anděla. Jako vzal jsem si to, aby jí to nebylo líto, ale hned jsem ho dal do šuplíku. Jako já jsem z toho nikdy neměl pocit, že díky andělovi bych udělal zkoušku.“*

„Teď jsem si vzpomněl, ve třetáku mi hrozilo vyloučení z gymplu, to bych nerad rozpitvával, ale když jsme šli s našima do ředitelny, tak to jsem si ten talisman fakt vzal. Myslím toho anděla od mámy. To byla taková krizová situace hodně, a to pak je asi nejlepší se k něčemu upnout.“

7.2 Rituály

Dá se souhlasit s tvrzením Hrabákové (2002), že jde o strukturu komplikovaných úkonů, které mají symbolický význam při magických obřadech. Díky rituálu člověk může nabýt jisté kontroly nad sledem událostí ve svém životě. Jde o určitou garanci, že věci jdou tak, jak mají. Zároveň je jakýmsi nástrojem vůči strachu a nejistotě.

V životě člověka jsou rituály velmi důležité. Může jím být ranní káva, ale také způsob obouvání bot. Rituálem jsou i Vánoce, dokonce i maturita, promoce. Jde o osobní úkon člověka. Ztvárňuje osobní touhy dojít ke konkrétnímu cíli. Mnoho lidí, kteří ranní kávu považují za svůj rituál, by jistě potvrdilo, že pokud si ji ráno nedají, nemohou být konkrétní, ale mají pocit, že něco není v pořádku, něco jim chybí. Pomocí rituálů si zajišťujeme štěstí a pohodu. Konáme je pro jistotu a předem. Nejsou správné

nebo špatné rituály. Vždy úspěch rituálu závisí na postoji člověka a jeho sebedůvěře. Na jeho víře.

7.2.1 Shodnost aktérů výzkumu

Všichni aktéři výzkumu, kteří jsou součástí výzkumného šetření, se shodují na tom, že za rituál lze považovat náboženský obřad. Na tom se shodují s Nakonečným (2009), který toto uvádí ve svém *Lexikonu magie*. Ovšem účastníci výzkumu k tomu navíc přidávají jednu myšlenku – shodují se na tom, že rituál jde ruku v ruce s černou magií. Představa černých mší s obětováním např. zvířat, Woodoo apod. Pravda je, že mezi rituály je možno zařadit i tzv. ritualizovanou činnost. A ta se u každého z aktérů výzkumu projevuje nezávisle na jejich vědomí.

7.2.2 Specifika aktérů výzkumu

Stejně jako v sekci o talismanech, i zde panuje shoda mezi **Adélou** a **Tomášem**. Oba shodně uvádějí, že jakmile jde o rituály, jedná se o tzv. placebo efekt. Oni sami žádné rituály ani ritualizované činnosti neuvádějí.

Jakub například považuje rituály, tak jak na ně byl tázán, za zbytečné. Z jeho úhlu pohledu je ritualizovaná činnost racionálně nevysvětlitelná, proto ji považuje za nesmysl. I přesto se k jedné ritualizované činnosti uchyluje. A to když chodí na fotbalová utkání. Dokud klub, kterému fandí, vítězí, nosí na zápasy jedno tričko. V případě prohry tričko vymění. Podvědomě má pocit, že stejné tričko přinese štěstí celému fotbalovému klubu.

U **Honzy** je zajímavé, že pokud tvoří na počítači úkol či prezentaci do školy, po uložení si ikonu právě vytvořeného souboru přesune vždy vlevo nahoru. Za žádných okolností jinak. I když ví, že soubor bude stahovat na flash disk nebo do jiné složky, všechny vytvořené soubory svázané nějakým způsobem se školou si musí projít na ploše počítače místem vlevo nahoře. Dalo by se říci, že pro rychlou orientaci na ploše v počítači to může být v pořádku, ale co se za tímto magickým úkonem skrývá? Honza si celou situaci vysvětluje tím, že jednou tak neučinil a složka se mu z počítače ztratila. Omylem ji zřejmě pak vymazal bez zálohy. Tomu se chce napříště vyhnout. Podvědomě cítí, že přesune-li složku na dané místo, vše bude v pořádku, složka se neztratí. Pokaždé se v jeho mysli objeví ono známé „*kdyby náhodou*“.

„Jo, vlastně jeden rituál mám. Vždycky, když dělám prezentaci na nějaký předmět do školy, ukládám složku na plochu vlevo nahoru. Uložím a pak ji tam musím

přetáhnout. Nevím proč, asi, že se mi stalo, že jsem ji jednou uložil jinam a pak jsem ji omylem smazal a bez zálohy.“

Rituálem **Anny** je, že vždy před zkouškou ve škole upozadí základní biologické potřeby a nedojde si na toaletu. Tam pak jde až po zkoušce. Je to její rituál zajišťující úspěch. Jakési uzavření kruhu, dokončení.

„Co mě napadá, možná se vám to bude zdát hloupé, ale když jsem byla na druhém stupni základky, nebo i na střední a potřebovala jsem před zkouškou na malou, tak jsem nešla, protože jsem věřila tomu, že když nepůjdu, že to bude lepší, ten výsledek. A mám to tak do dneška. Ono je to taková pitomina, asi pravděpodobně se mi kdysi něco povedlo s tím, že jsem potřebovala na záchod a nešla, mám pocit, že prostě když to takhle je a já když na záchod půjdu, tak že se mi ta zkouška prostě nepovede.“

V tomto ohledu je Anna podobná s **Eliškou**. Elišku tyto „dokončovací procesy“ provázejí celými dny. V okamžiku, kdy má před sebou Eliška náročný den, či ji čeká zkouška ve škole, případně emočně vypjatá situace, ritualizovaná činnost protká její běžné chování. Ranní sklenice vody zůstává v kuchyni stát nedopitá na stole, v koupelně zůstává postavená řasenka na polici, šperkovnice v předsíni zůstává otevřená. Prakticky v každé místnosti zůstává nedokončený nějaký úkon. Po příchodu domů Eliška s pocitem, že má vše za sebou, zavírá šperkovnici, v koupelně položí řasenku, v kuchyni dopije sklenici vody. Kruh se uzavřel. Proces je dokončen.

„Třeba co dělám, než odcházím na zkoušku, tak si doma, v kuchyni na stole nechám sklenici vody a řeknu si, protože mám hrozný strach, že až přijdu domů, už to budu mít všechno za sebou a vypiju tu vodu. V koupelně zase nechám postavenou řasenku, a když přijdu domů, tak ji položím. A v předsíni mám takovou malou šperkovnici. Tu, když odcházím, nechám otevřenou, a když přijdu, tak šperkovnici zavřu.“

7.3 Pověra a pověřčivost, kulturní tradice

Stejně jako u rituálů i u pověr se lze odkázat a souhlasit s Hrabákovou (2002). Pověry je možno brát jako stopy magie uvnitř nás. Třeba jablko a jeho krájení u štědrovečerního stolu. Dané jablko výběrem identifikujeme s konkrétní osobou. Po rozkrojení, máme-li jádřinec ve tvaru hvězdy, přináší to zdraví a štěstí. Máme-li ho ve tvaru křížku, znamená to pro danou osobu nemoc či smrt. Tato tradice a pověra, krom jiných, např. lití olova, nebo pouštění lodiček, se vztahuje k napodobivé magii, jen těmto pověřám dnes již lidé nepřikládají vysokou váhu. Ale přesto jejich praktikování přináší do jisté míry člověku po psychické stránce určitou spokojenost.

Pověry vedou k vytvoření vzorce chování. Na rozdíl od rituálů, které předchází zajištění štěstí je to u pověr naopak. Vytvořený vzorec chování u pověry se objevuje až poté, co si můžeme zajistit štěstí a pohodu. Například vidíme kominíka a hledáme a chytáme knoflík. Pokud bychom neudělali magický úkon, znamenalo by to vědomě podstoupit to, že s velkou pravděpodobností budu mít smůlu.

7.3.1 Shodnost aktérů výzkumu

Aktéři výzkumu se shodují na tom, že pověra je vlastně něco, co se jen tak říká. Povrchně to vnímají jen ze zvyku. Ale i přes tvrzení, jak nejsou pověřčiví, bez rozdílu ze všech rozhovorů vyplynul fakt, že pokud je něco, na čem účastníkům výzkumu záleží, vysloví danou věc nahlas, pro jistotu vyřčené zaklepu. Ať už na zuby, na dřevo, na cokoli. A odpověď proč? No, co kdyby náhodou, člověk nikdy neví. Neobjevuje se zde žádný fatalismus, ale křesťanského ducha zde cítit lze. Aktéři výzkumu sami, i jejich rodiny jsou sice ateisté, ale žijí v naší evropské kulturní tradici, která křesťanstvím ovlivněná je. V rodinách všech účastníků výzkumu se dodržovali kulturní tradice spojené právě s křesťanskou vírou, jako jsou Velikonoce, Mikuláš, Vánoce.

7.3.2 Specifika aktérů výzkumu

Jednotliví aktéři výzkumu výrazné odlišnosti, zejména co se pověr a pověřčivosti týká, nemají. Zde se více, než v jiných sekcích, projevuje fakt, že všichni pocházejí z rodin ateistů. Tak, jak se postupně technizuje doba, je možno se dostat k podstatě problému blíž a blíže na základě vědeckého zkoumání, upozadují se v běžném životě významy křesťanských kulturních tradic a pověřčivost ztrácí na významu. Nějak se do běžného života tyto tradice, pověry a zvyky nevejdou. Také je v této sekci vidět, jak

velký význam pro vnímání světa kolem sebe má prostředí, kde žijeme, lidé bezprostředně kolem nás a vliv rodiny.

V životě **Honzy** hraje velmi výraznou roli matka. Procházela s ním od útlého dětství všemi silnými prožitky, v okamžiku jeho nesnázi mu byla a je dodnes vždy na blízku. A protože mezi sebou mají tak silné emoční pouto, ani dnes se Honza není schopen oprostít od názorů své matky, které beze zbytku převzal. Při otázce pověřivosti (nejen) se odkazuje na maminku, ve smyslu maminka to řekla, tak je to pravda. Kulturní tradice pro Honzu význam příliš nemají. Jejich dodržování je zvykového charakteru, přesto, aniž by matka chtěla daný úkon provádět, sám Honza už se ptá, kdy budou např. krájet jablka. Jde o jakýsi naučený vzorec chování a ritualizovanou činnost.

„Když jsem byl malý, mamka se mnou pořád chtěla na Vánoce krájet jablka, použít lodičky a tak. To mě nebavilo. Ale stejně to dodnes dělám. A co mám fakt pořád v hlavě, že třináctka je nešťastné číslo, že mi nesmí přeběhnout černá kočka přes cestu a když náhodou jo, tak si musím třikrát odplivnout a taky, že na Nový rok nesmí viset nikde vyprané prádlo, jinak bude v rodině smrt, nebo vážná nemoc. Tohle mi už z hlavy asi nikdo nevymaže, protože mamka mi to tam ládovala celej život.“

7.4 Magie

Sekci magie bylo v rozhovorech velmi těžké uchopit. Každý z aktérů výzkumu magii vnímá jinak. Nelze u nich mínění o magii nějak zobecnit, obecné povědomí o jednotném pojetí magie tu prakticky žádné není a ke shodě mezi účastníky výzkumu nedošlo. Jediné, na čem se shodli a lze to tedy zobecnit, je fakt, že aktéři výzkumu chápou a dělí magii spíše jako černou a bílou.

7.4.1 Jednotlivé názory aktérů výzkumu na magii

Adéla: vnímá magii prakticky striktně přes rozdělení na dobrou a zlou, bílou a černou. Při otázce, co si pod pojmem magie představí, co v ní tento pojem vyvolává, Adéle okamžitě naskakuje možnost pomoci magie druhému člověku ublížit. Tato možnost v Adéle vyvolává pocit, který pro ni není komfortní. Zejména, pokud by jí pomocí černé magie chtěl ublížit člověk, kterého si váží a vzhlíží k němu s respektem.

„Magie, magie. To ve mně vyvolává pocit, že mi někdo může ublížit. Nebo obráceně. Takový to, že mi vytáhne vlasy z hřebenu nebo tak a bude mě chtít nějak zranit. Po pravdě, já bych nad tím asi ani nepřemýšlela. Záleží, co by to bylo za

člověka. Kdybych věděla, že je to někdo IQ tykve, tak to řešit nebudu. Ale kdybych z toho člověka cítila respekt, tak by mi to nebylo příjemný. Asi bych se pak nějakou dobu hodně hlídala, jestli jsem v pohodě. Vyloženě jsem se s tím nesetkala, ale komfortní by mi to nebylo. A já sama jsem takový věci nikdy nezkoušela, někomu ublížit, někoho uřknout třeba. Bála bych se, že se to otočí proti mně. Já si myslím, že to je až jako rouhání. Že takový věci dělat nemáte, prostě. Víte, takový to, že nechci se chovat k ostatním tak, jak nechci, aby se chovali oni ke mně. Ale možná to vážně někdo umí, možná tu sílu a moc má.

Ale taky vnímám magii přes numerologii. Ta pro mě význam má obrovský. Tomu věřím a jsem přesvědčená o tom, že to je poplatný. Mám své šťastné číslo. A věřím tomu, že odpovídá prostě tomu, po kolikátý na tomto světě jsme, což je teda nechutný, když já mám to nejvyšší číslo, jo. Ale prostě si to myslím. A kolikrát ty lidi kolem sebe, když se podívám na tu jejich charakteristiku, tak jo, sedí to.“

Anna: pro Annu slovo magie nemá žádného většího významu. Odkazuje se na filmy s tím, že se pomocí magie dá přivodit někomu něco dobrého a naopak. Tyto skutky však připisuje víceméně filmovému průmyslu.

„Magie? Co to je? Nevím ani přesně co si pod tím představit a popravdě ani tomu tak moc nevěřím. Podle mě magie existuje možná ve filmech, v pohádkách. Tam asi s magií může nějaká čarodějnice někomu pomoci a někomu ublížit. Ale pro mě osobně to nic významného není.“

Eliška: Eliška je přesvědčená, že magie je nadřazené slovo ke všemu, co je nadpřirozené. Více specifikace tomu Eliška nedokázala dát. Sama magii a magické myšlení používala spíše jako zábavu ve formě vyvolávání duchů a podobně.

„Pod pojmem magie...asi si představuju nějaké nadpřirozeno, něco, co jako reálné není. Přemýšlím, že se člověk může s tímto pojmem spíš zahrabat do nějakých myšlenek, pocitů a může vlastně si přivodit, nebo se vžít do něčeho, co není možné. Třeba, že se chce stát čarodějnici. Tak si třeba v hlavě nastaví tu situaci. Ale je mi jasné, že v reálu to možné není.“

Tomáš: na otázku, co si představuje pod pojmem magie, odpověděl jednoznačně, že to je jen ve filmech. Celá situace je pro něj naprosto jasná. Film a možnost černé magie. Konkrétní představou pro něj je Harry Potter a Pán prstenů.

„Magie, Ježíš to přeci není. Jako dřív asi jo, ale jen proto, že si lidi nedokázali něco vysvětlit, ale dneska fakt ne. Tak možná v Harry Pottrovi, nebo Pánu prstenů, ale to je tak všechno. Jako nějaký uřknutí, nebo woodoo, to si myslím, že vážně ne.“

Jakub: Jakub vnímá magii jen jako černou. O bílé magii nikdy nepřemýšlel, poprvé se nad ní zamyslel až u doplňující otázky výzkumníka, když se dotazoval, zda k černé magii existuje také nějaký kontrast, či něco dobrého. Odpovědí pak byla magie dobrá. Jeho přesvědčení, že černá magie existuje jen u národů, kmenů, které si díky svému životu nedokážou jednotlivé konkrétní situace a děje vysvětlit. V jeho mysli má toto tvrzení velmi silné kořeny.

„Magie? Mám z toho slova pocit, že je černá a můžete pomocí ní někomu ublížit. Ale to tak leda ve filmu. A jestli někde skutečně je, tak možná by to bylo u nějakých kmenů v pralesích, ale tady v civilizované zemi...určitě ne. Oni jsou takoví natur, těm věcem věří, a když něčemu věříte, tak to může zapůsobit. Ale to si myslím, že je takový ten efekt věř, a víra tvá tě uzdraví. Já mám rád, když si můžu věci ověřit. A to už dneska jde vlastně skoro všechno.“

Honza: Honza je chlapec, který mnoho času ve svém životě tráví u počítače. Jeho postoj k magii je tím velmi ovlivněn. Z počítačových her zná rozdělení magie na černou a bílou, podle toho, v jakém kontextu ji kdo používá. On sám vidí magii jen ve fantazy světě.

„Jak vnímám magii? Tak teď to asi vůbec nebude relevantní, ale já jsem od malička věcmi, které jsem vám ukázal, ten prsten a tak, totálně posedlý. Jakýkoli fantazy, já to prostě miluju. Takže pro mě to slovo magie je úplně převrácené v nějaký jakoby fantazy spíš, nebo nějaká kouzla a podobně. Možná bych si pod tím slovem dokázal představit nějakou vyšší moc. Takový nadpřirozeno, asi tím, jak jsem zblblý těmi hry na počítači. A nedá se paušalizovat magie ve smyslu dobra, nebo něčeho zlého. Nevím, ale jak pořád hraji ty hry a různě se o to zajímám, tak nevím, jestli vám to bude něco říkat, ale třeba hra Zaklínač, nebo seriál Hra o trůny a podobně, tak tam třeba je to pojaté tak, že ta magie nejsou jenom kouzla a není to jen něco jako dobrého, ale má různé směry. Může být dobrá, špatná a jde tam o konflikt, jak ji kdo používá. A tak to vnímám i já. Ale zase, jen v těch hrách. Možná je to tím, že mám trochu pokřivený názor tím, co jsem říkal.“

7.5 Věštění budoucnosti a efekt placebo

Budoucnost je pro nás něco těžko uchopitelného, nehmotného, ale pro náš život velmi důležitého. Minulost a vlastně i přítomnost lze uchopit i analyzovat. Ale budoucnost je teď a tady neuchopitelná. Ve vědecké rovině lze budoucnost nazvat hypotézou. Buď se potvrdí, nebo ne. Její předvídání je každodenní součástí života. Jde o všehočtu' prognóz a úvah. Bez budoucnosti by přítomnost pozbyla významu. Dává jí světlo a směr.

Předvídání budoucnosti je magickou činností, ale také byznysem. Obvykle se k věštění budoucnosti uchylujeme ze dvou důvodů. Jedním důvodem je zábava. Výklad karet, věštění z ruky, z lógru... Druhým důvodem, tím který nás v tomto okamžiku zajímá více, je věštění budoucnosti z důvodu vnitřní nejistoty. Mnoho mladých lidí si často klade otázku, čím budu, vyjde mi vztah, jak to se mnou vůbec bude, zvládnou školu, dostanu se na vysokou apod. Jde vlastně o linii života. A více než kde jinde, se v této sekci, byť nevyřčeno nahlas, setkáváme s placebo efektem.

7.5.1 Shodnost aktérů výzkumu

Prakticky všichni dotazovaní se shodli na tom, že jejich budoucnost není ani trochu závislá na jejím věštění. Ať už z karet, nebo pomocí horoskopů. Svoji vnitřní nejistotu, jak to s nimi bude, co se stane, řeší spíše pomocí talismanů a magických úkonů. Věštění budoucnosti pro ně je spíše zábavného charakteru, zejména pro Tomáše, ale hlavně v nich vytváří a vyvolává ještě další a větší pocit nejistoty. Navíc Tomáš a Jakub jsou přesvědčeni, že jde spíše o byznys, než o budoucnost. Navíc, jsou účastníci výzkumu přesvědčeni, že jakmile se informace řekne nahlas, podvědomě k ní člověk míří.

Adéla: Postoj Adély k věštění budoucnosti je lehce rezervovaný. Na jedné straně není úplně přesvědčená o pravdivosti těchto praktik, a na druhé straně se obává, že jednou vyřčené nahlas může člověka natolik ovlivnit, automaticky pak k tomu podvědomě směřuje.

„Třeba na práci se klidně zeptám. Ale na některé otázky určitě ne. Třeba na přítele rozhodně ne. Protože kdyby ta práce nevyšla, nebo nestála za nic, tak dám prostě výpověď a seženu si nějakou jinou, že jo. Na tom svět nestojí. To neohrožuje nějak výrazně moje city. Ale na přítele bych se radši fakt nezeptala. Asi z pocitu strachu. Protože i kartárka se může splést, že jo a jak jsem říkala, ovlivní to podle mého naše

podvědomí a pak to funguje tak nějak, nevím. Třeba by tak kartárka řekla, že se rozejdeme. A už tam ten červík hlodá a nakonec bychom se třeba opravdu rozešli. A úplně zbytečně, jenom proto, že mi to řekla nějaká kartárka.“

Anna: Dívka, která je zarytě přesvědčená, že nemá smysl hledat budoucnost v kartách. Život přináší okamžiky, které je třeba žít teď. A co bude, nechává na osudu. Protože budoucnost v ní vyvolává určitý pocit nejistoty a to je pocit, se kterým si Anna prozatím neumí příliš dobře poradit.

„Já nevím, karty bych si vyložit asi nenechala. Nebo teda možná ano, ale prostě tomuhle nevěřím. Kartárka vám stejně řekne jen to, co chcete slyšet. Určitě existují lidé, kteří jsou na nějaké energie vnímavější než jiní, ale to je tak asi všechno. Nikdo přeci neví, co se stane. A aby se mi dařilo, na to mám svoje talismany. Ty mi nosí štěstí. Takže nepotřebuju vědět, že se třeba vybourám v autě. Protože to může být tak, že já bourat nebudu. Ale bude do mě bourat někdo jiný. No prostě raději tohle nevědět. Pak bych ztratila radost ze života. A to nechci.“

Eliška: O budoucnost se Eliška nijak výrazně nezajímá. Občas se podívá do snáře, protože mívá zlé sny. Je přesvědčená, že její život je vyrovnaný, nemá žádné vnitřní napětí, žádné problémy. Podle psychologa, kterého ještě nedávno pravidelně navštěvovala, by tato situace mohla mít kořeny v dětství. Z rozhovoru vyplynulo, že Eliška nechtěla zklamat své rodiče, kteří byli přesvědčeni, že vždy všechno zvládne a její obava ze svého selhání byla natolik silná, že pravděpodobně vyústila ve špatné sny. Navíc zde panuje, stejně jako u jiných účastníků výzkumu, obava z toho, co vyplývá z věštby. Strach z toho, co bude.

U Elišky se také potvrzuje rozdělení magie podle Frazera (2012). U věštění z karet se Eliška odkazuje na to, že by si mohla myšlenkami přivolat něco špatného, pokud by se od kartárky dozvěděla negativní věštbu, neboli homeopatická magie, čili zákon podobnosti.

„No, někdy se po budoucnosti pídím. Ale ne zas tak úplně. Často se mi zdají ošklivé sny. Přitom jako nemám žádný problém, žádný výrazný stres, nezvládnutelný. Jsem spokojená, a přesto se mi zdají. A to musím říct, že mi vadí. Dokonce jsem kvůli tomu vyhledala psychologa. Tam jsme společně došli k tomu, že třeba by to mohlo být od dětství, protože naši si vždycky mysleli, že všechno zvládnou a přišlo mi, že nejsou vůbec ochotní připustit, že by se mi třeba taky něco nemuselo povést. Nechtěla jsem je

zklamat. Ale taky jsem se bála jim říct, že mám strach, že to nezvládnou. No ale na druhou stranu zase, když občas „gúglím“, co jaký sen znamená, spokojím se většinou s vědomím, že když se zdá něco špatného, znamená to obvykle pravý opak a stane se něco dobrého. Ale hlouběji nad tím nepřemýšlím asi. V ten daný okamžik si řeknu aha, tak mohla bych si dát pozor, ale myslím si, že mě to během patnácti – dvaceti minut přejde, protože na to jakoby zapomenou.“

„Věštění z karet je pro mě tabu. Karty jsem si nikdy vyložit nenechala a asi ani nenechám. Asi možná spíš proto, abych se nedozvěděla něco špatného. Pak bych na to myslela a vlastně bych si to i mohla přivodit. A to fakt nechci.“

„Jednou vyslovené už je z poloviny pravda. Někdo mi to nasadí do hlavy, a i když nechci, tak už tomu trochu věřím. Minimálně nad tím víc přemýšlím.“

Tomáš: Tomáš, jako jediný z aktérů výzkumu, bere věštění budoucnosti jako zábavu. Čistě ze zvědavosti by si nechal vyložit karty na setkání od kohokoli, kdo by mu tuto možnost nabídl. Během celého rozhovoru Tomáš působí jako velmi vyrovnaný mladý muž. Což potvrdil i slovy. Vyrůstal jako šťastné a rodiči velmi pozitivně podporované dítě, které necítilo nejistotu v žádné, pro něj zásadní oblasti. Je přesvědčen, že by si z věšteb a horoskopů vzal vždy jen to, co se mu líbí. A ještě ke všemu jen na chvíli. Důležitost klade na svoje vnitřní pocity a vnímání.

„Já bych si to nechal vyložit. Proč ne, zadarmo? A kdyby řekla něco špatného...stejně si to vymýšlí, protože to dělají všichni. Nijak bych si ty informace od ní nepřebíral, řekl bych si, no to by bylo fajn, nebo no jo, bába tomu nerozumí. Co se horoskopů týče, o nich nepřemýšlím, neřeším je. Je to byznys.“

Jakub: Pro Jakuba jsou sny a věštění budoucnosti pomocí karet, horoskopů a jiných praktik naprosto nedůležité. Tak vyplývá z rozhovoru. Necítí v tom žádnou podporu, k celému úkonu se staví velmi rezervovaně.

„Sny popravdě vůbec neřeším. Je to něco, co je v podvědomí, a bez toho aniž bych měl šanci celou akci regulovat, tak se v noci derou ven. To je tak asi všechno. A karty? Nikdy jsem si karty vyložit nenechal a ani po tom netoužím. Přijde mi to zbytečný mrhání časem i penězi. Já tomu prostě nevěřím. Myslím, že je to dobrý způsob, jak obrátit lidi o prachy.“

„Pokud si něco neumím vysvětlit, vše pak funguje na víře. Jako dříve v některých kmenech. Nedokázali si určitou věc vysvětlit, tak prostě věř a víra tvá...“

Honza: Honza se ke kartám, snům a horoskopům vůbec nevyjádřil. Respektive se vyjádřil ve smyslu, že žádné věštění nelze praktikovat na úrovni pravdy, protože vše je vysvětlitelné v psychologické rovině, včetně budoucnosti. Přesto, že tvrdí, že těmto praktikám nevěří, dle rozhovoru v něm tyto úkony vzbuzují pocit nejistoty, o který nestojí. Stále se odkazuje na své rané dětství a na počítačové hry. Tam by všechny tyto magické praktiky zasadil.

„Podle mě jde všechno vysvětlit psychologií. I tu budoucnost si vlastně můžu psychologicky vyvodit. Prostě všechno, co se děje má do budoucna nějaký význam, který souvisí s mojí psychikou. A navíc, já, jak už jsem říkal, jsem takovej, že tyhle věci vidím spíš do filmu a do fantazy světa. Na druhou stranu, kdyby na tom bylo něco pravdy, tak co. Kdybych se dozvěděl něco špatného, akorát bych na to pořád myslel, a tím bych se cejtil víc a víc pod psa. Ale jak už jsem řekl, tohle je záležitost počítačových her a filmů. A kdo věští v reálném světě, tak je otázka, jestli to není podvod.“

7.6 Spiritismus

Protože o spiritismu ještě nebyla zmínka, je třeba si objasnit pojem. Podle Hartla, Hartlové (2015) jde o víru v duchy a duše zemřelých.

Ve spiritismu jde o víru, že nesmrtelnost duše existuje. Té duše, která se při smrti člověka od něj odpoutá, existuje v určitém časoprostoru, odkud ji můžeme pomocí nějakého konkrétního média vytáhnout zase k sobě v podobě ducha, se kterým lze komunikovat. Tato rovina má i své projevy, které lze vidět, případně cítit. Např. průvan, hýbání předměty, vidina zjevení apod.

7.6.1 Shodnost aktérů výzkumu

Při zmínce o spiritismu měli všichni účastníci výzkumu, alespoň z části, obecné povědomí, oč jde. Takzvaně na první dobrou se každý z nich, kromě Honzy, opřel o vyvolávání duchů. To bylo dobré znamení, protože tím dali najevo, že vědí, na jaké téma se dále bude rozvíjet náš hovor, a téma přijali dobrovolně.

Adéla: Přítomnost duchů zemřelých na tomto světě nepopírá. Spíše tedy ve formě energií než konkrétního ducha.

„Já moc popravdě nevěřím tomu, že si vyvoláš konkrétního ducha. Já věřím tomu, že ta média umí do tohoto světa vstoupit, svým způsobem. Ale nevěřím tomu, že ti vyhledají konkrétní osobu. Tomu ne. Ovšem nějaká komunikace se záhrobím...myslím,

si, že jako jo, že jsou lidé, kteří to umějí. Já bych to teda umět nechtěla, a určitě bych to v sobě nerozvíjela. Ale nebráním se tomu, že nějaké energie mezi námi stále jsou. Moje mamka říká, že taky dost často cítí tetu. Většinou ve formě nějakého svěžího závanu vzduchu, nebo tak. Takovým věcem bych věřila.“

Anna: O spiritismu Anna povědomí má. Ví, že se jedná o komunikaci se záhrobím, ale postoj k tomu má rezervovaný. Spíše to bere jako zábavu. Jako malé dítě zkoušela společně se svými kamarádkami vyvolávat duchy. Měly pocit, že se jim to povedlo, protože se při vyvolávání konkrétní osoby ozval výrazný zvuk. Dnes si myslí, že něco spadlo. Pravdou je, že úplně nezavrhuje fakt, že určité energie mezi nebem a zemí jsou.

„Jako dříve jsem tomu věřila. Že se dá vyvolat konkrétní duch. Zkoušely jsme to i s kamarádkami, taky kdo to nezkoušel, ale ozvala se po chvíli taková rána... Hrozně jsme se lekly a okamžitě toho nechaly. Dokonce jsem pak z toho měla vysokou horečku. Byla jsem přesvědčená, že to byl ten duch. Dneska si myslím, že něco někde spadlo a nás to jen v té situaci vyděsilo.“

„Myslím, že při komunikaci se záhrobím si různí šamani a jim podobní vzali drogy a tím si sami sobě i v těch ostatních vyvolali pocit, že komunikují s mrtvými. Dneska jsem přesvědčená, že je to nereálné. Ale zase je pravda, že určité energie tady jsou. Takové to „něco“ mezi nebem a zemí.“

Eliška: Spiritismus Eliška vnímá velmi silně. Jako dítě ho brala spíše zábavně. S přibývajícím věkem ale posbírala několik zkušeností, ze kterých má respekt a je přesvědčena o tom, že komunikovat se záhrobím lze. Dříve pořádali s přáteli jakési seance, kde se pokoušeli vyvolávat duchy a dle rozhovoru s Eliškou úspěšně. Několikrát během hovoru na toto téma mě Eliška ujišťovala, že tomu hodně věří. Trochu to vypadalo, jako by potřebovala ujištění, že je to možné.

„Zrovna včera jsme měly s kamarádkami sezení a bavily jsme se tam o duchách. A z těch jejich příběhů, které vyprávěly, mi šel mráz po zádech. Ale fakt tomu věřím. A jsou to lidi, kterým věřím. Mluvily jsme o duchách ve starých domech třeba. Nebo o tom, jak děti mnohem víc ty duchy dokážou vnímat.“

„Jo, na duchy věřím. Fakt jo. Protože když slyším všechny ty příběhy, o kterých vím, že si to fakt ty lidi nevymysleli, tak tomu vážně věřím.“

Tomáš: Mladý muž, který význam slova spiritismus víceméně zná. Ví, že se jedná o komunikaci s mrtvými. Respektive s jejich dušemi. Ale tuto možnost do svého života vůbec nepouští. Není to možné.

„Já nevím. Moc nevěřím tomu, že je možné se dorozumívat s mrtvými. Protože kdybych za někým teď šel, ať mi pomůže se s někým spojit, tak si myslím, že to budu mít spíš v hlavě, než že to bude doopravdy. A ten někdo, kdo si bude hrát na médium, to bude stejně jen hrát, abych já měl pocit, že jsem se s ním spojil. Takže tomu asi fakt nevěřím. Vím jen, nebo teda si myslím, že existuje něco mezi nebem a zemí. Ale co, to nevím. Asi nějaký síly, nebo nevím.“

Jakub: Také Jakub má povědomí o spiritismu. Z rozhovoru vyplynulo, že se podle něj jedná o vyvolávání duchů, snad také pomocí někoho jiného. Tím někým jiným má zřejmě na mysli médium. Ale protože absentuje zkušenostmi, je přesvědčen, že komunikovat s mrtvými jakýmkoli způsobem prostě nejde.

„Nevím, nemám vlastní zkušenost. Prostě si myslím, že to nejde. Nemůžu přeci mluvit s někým, kdo tu fyzicky není. Tak možná jsou nějaký energie, ale tam se nedá komunikovat. To můžu asi cítit. Něco jako tlak někde, nebo mravenčení, prostě pocit. Ale jinak ne.“

Honza: Honza jako jediný z účastníků výzkumu spiritismus nevnímá jako reálnou možnost existence. Podle Honzy duchové neexistují. Tedy jak by se s nimi mohlo komunikovat.

„Jak můžete komunikovat s někým, nebo něčím, co neexistuje. Víc k tomu asi nemám co říct.“

7.6.2 Specifika aktérů výzkumu

Specifika v této sekci se objevují zejména u **Elišky**. Jak je zmíněno výše, v dobách dětství brala spiritismus jako cestu za dobrodružstvím. V současné době ale vnímá duchy zvláštním způsobem. Zejména po stránce energií. Je přesvědčena, že duchové zemřelých mohou být v našem světě uvězněni z mnoha různých důvodů a je potřeba jim dát prostor a možnost pro odchod. Energie s tím spojené se skrývají a jsou vtištěny, podle Elišky v domech, kde lidé žili, nebo v místech, kde trávili velké množství času. Například v práci nebo v místě, kde trávily děti prázdniny. Zmínka o dětech je u Elišky také důležitá. Její vnímání dětského spiritismu, respektive toho, jak spiritismus vnímají děti, je také zajímavé. Dítě je po této stránce dle Elišky tabula rasa. Děti mají obvykle

duši čistou a mnohem vnímavější, aniž by to samy chtěly. A to je pro Elišku fascinující. Zároveň velmi silně vnímá fakt, že pokud bude třeba kontaktu se záhrobím, duchové si sami najdou nás. Nikoli my je.

„Třeba jedna moje kamarádka mi vyprávěla, že cítí chlad, průvan. Nebo tam vyprávěla, že na její mamku padala nějaká kovová konstrukce brány a že najednou se to jakoby pozastavilo a ona jakoby mohla utéct. Jinak by ji to zabilo. No a pak ještě vyprávěla jedna moje fakt dobrá kámoška, ta už má teda dítě, a ony ty děti prý vidí ty duchy líp, že jsou takový jako čistý na duši, tak že jim v baráku chodil duch, to dítě s ním si povídalo a snažilo se ho vyhnat. Protože ten duch prý říkal, že chce zabít její mámu. No a ta malá prý křičela ne, nedělej to, maminka je hodná. To nemůžeš, já tě vyženu. No, a když jim tohle ta malá řekla, tak se začali pít, jak z toho ven, co v těchto případech dělat. Prý se má dát do rohu otočený koště. No a oni ráno přišli a koště bylo rozlámané na kousky. Pak jim ta malá řekla, že už toho ducha vyhnala. A od té doby mají klid. Tak jako tam bych se teda bála bydlet. Je to až neuvěřitelný, ale ona by mi ta moje kamarádka nelhala. Tomuhle vážně věřím.“

„Jo a jednou, měli jsme nějaký karty tomu určený a tácek se skleničkou a někdo na to sklo zaťukal. Zvuk byl, jako kdybychom vzali lžičku a zaťukali. A to jsme se všichni tak strašně lekli, že jsme okamžitě všechny karty sbalili a brali to tak, že nemáme nikoho ze záhrobí rušit s tím, že pokud bude s námi chtít komunikovat, tak to poznáme.“

7.7 Spiritualita

Spiritualita má význam určitého osobního vztahu k něčemu nedotknutelnému, uctívanému. Je to hledání posvátna. Něčeho, co přesahuje existenci člověka. *„Posvátno je člověku protějškem přesahujícím jeho existenci a zároveň skutečností, která jeho existenci určuje a která je jí v určitém smyslu nadřazená.“* (Vojtíšek, Dušek, Motl, 2012, s. 11).

7.7.1 Shodnost aktérů výzkumu

Za důležité je zde považován fakt, že všichni aktéři výzkumu pochází z ateistických rodin a spiritualitu vnímají ve smyslu nereligiózním, tzn., že jejich duchovní založení osobnosti není náboženské. Sekce spiritualita byla z pohledu otázek zaměřena na existenci duše po smrti člověka. Při dotazování nedošlo k tomu, aby panovala shoda mezi všemi aktéry výzkumu.

Anna a Eliška: Obě dívky jsou přesvědčené, že duše člověka po jeho odchodu z tohoto světa nesmrtelná je. Duše je něco nehmatatelného, co nedokáží konkrétně popsat. Ale „to něco“ je stále mezi námi.

Anna: *„A to si myslím, že duše nesmrtelná je. Jen není vidět. Nedokážu říct, jak vypadá, co to přesně je. Jen tady neviditelně plují mezi námi a my je nevidíme.“*

Eliška: *„Duše určitě nesmrtelná je. Svět totiž nemá hranice. Člověka pohrbíte a jeho tělo se rozloží, nebo ho spálíte a zůstane jen popel, který kdyby nebyl v urně, tak se taky rozloží. Ale duše zůstává. Mám takovou představu, že existuje nějaký břízový háj s jemnou trávou, kde je pořád stejné počasí, takové to teplé jaro, kdy už člověk normálně chodí v tričku, ale ještě není léto a ty duše si najdou na odpočinek kousek té jemné trávy. A když samy chtějí, tak si nás vyhledají a my to prostě poznáme.“*

Jakub: Podle Jakuba zřejmě duše nesmrtelná je, ale jistota v odpovědi zcela nebyla.

„Duše asi nesmrtelná je. Ale nejsem si jistý, jestli to pro mě není takový zažitý skoro až přísloví. Prostě, že se to jako říká.“

7.7.2 Specifika aktérů výzkumu

Specifické vnímání duše oproti ostatním aktérům výzkumu mají zejména Adéla. A svůj specifický pohled má i Tomáš a Honza.

Adéla: Adéla věří, že duše nesmrtelná není.

„To si myslím, že ne, že není nesmrtelná. Že se pořád něčemu učíš a pak, když dosáhneš toho úplného naplnění, tak teprve může duše odejít. Duše z člověka po jeho smrti odejde a narodí se zase v jiném těle. A je tady tolikrát, kolikrát je to prostě nutné. I proto věřím na tu numerologii, proto věřím tomu, že osobní číslo člověka odpovídá prostě tomu, po kolikátý na tomto světě jsme, což je teda nechutný, když já mám to nejvyšší číslo, takže jsem asi nepočítelná a musela jsem se narodit znova a znova. Ale prostě fakt si to myslím.“

Tomáš: Tomáš jako jediný nemá na téma nesmrtelnosti duše vyhraněný názor. Dokonce má pocit, že tomu asi nevěří. On sám neví, zda vůbec duše je.

„Já nevím. Je vůbec nějaká duše? Fakt nevím. Někde asi jo, ale prostě na to moc nevěřím.“

Honza: Honzův pohled na nesmrtelnost duše spočívá v tom, že vnímá duši jako energii, která ale odchází s člověkem v okamžiku jeho smrti.

„Spiritualita. Jako vím asi, co to slovo znamená, že jde o nějaké vnímání duchovna, ale popravdě, moc nevěřím tomu, že existuje svět mimo hranice toho našeho.“

7.8 Víra

Jediná přímá otázka týkající se víry ve smyslu náboženství byla, zda aktéři výzkumu pochází z věřící či ateistické rodiny. Odpovědi jsou uvedeny v medailoncích jednotlivých účastníků výzkumu (pozn. všichni aktéři výzkumu jsou ateisté), protože tazatel považuje při tématu magického myšlení tuto informaci za důležitou.

Ostatní odpovědi na téma víra z pohledu psychologicko-náboženského z rozhovoru vyplynuly samy, aniž by byly na to přímo mířeny otázky. Zde účastníci výzkumu mezi řádky vyjádřili svůj osobní způsob víry.

Sekce velmi úzce navazuje na sekci spiritualita.

7.8.1 Shodnost aktérů výzkumu

V této části došlo prakticky jen ke shodě. Výrazná specifika mezi jednotlivými účastníky výzkumu nejsou. Víra jim zajišťuje pocit jistoty, pocit, že svět a koloběh života jdou tou správnou cestou.

Adéla: Přesto, že není věřící, je přesvědčena, že existuje něco mezi nebem a zemí. Popisuje to jako energie, které proudí světem.

„Určitě existují nějaké síly, energie mezi nebem a zemí, které pomohou k řešení situace nějakým náhodným, nebo nenáhodným způsobem. V boha jako takového, jak se o něm mluví, nevěřím, do kostela nechodím, ale přeci není možný, aby svět fungoval tak, jak funguje a neexistovalo něco, nebo někdo, teda podle mého něco, co by to řídilo.“

Anna: Má stejný postoj jako Adéla. Něco mezi nebem a zemí je.

„Myslím si, že musí existovat něco mezi nebem a zemí. Já teda v boha nevěřím, ale něco mezi nebem a zemí je. Jen nedokážu říct a popsat co.“

Eliška: Také Eliška má svou víru. Eliška věří ve spravedlnost pomocí sil a energií, které nutně musí existovat. Svoji víru propojuje se spiritismem. S vírou, že

existují duše zemřelých lidí, kteří s námi chtějí komunikovat a to podle Elišky musí mít také svoje zákony.

„Věřím, že svět, i když se to často nezdá, je spravedlivý. Asi jo, věřím, ve spravedlnost. Ať už se projeví jakkoli. Jsou síly, nebo něco, nevím co, ale dokáží tu spravedlnost zařídit.“

„Taky ty síly, nebo co to je, musí přeci existovat. Když jde komunikovat s mrtvými, tak je jasný, že něco mezi nebem a zemí je. Těžko říct co, nevím. Ale asi je v našem světě ještě jeden další, neviditelný, který vlastně řídí ten náš.“

Jakub a **Honza** se ve smyslu víry, ať již ve smyslu náboženském nebo psychologickém nevyjádřili.

8 Závěrečná část

První tematický oddíl práce je věnován vědeckým teoriím, které poskytují rámec pro pochopení magického myšlení.

Ve druhém tematickém prostoru je možno se podrobněji podívat na informace, které se podařilo výzkumem získat. Díky výzkumu s dospívajícími účastníky je možnost ukázat, že magické myšlení není záležitostí jen dětí předškolního věku a primitivních národů, jak se v mnoha pramenech uvádí.

Dalším tematickým oddílem je diskuze, která je zaměřena přímo na výsledky výzkumu v porovnání s odbornou literaturou.

Závěr práce je věnován nejzajímavějším zjištěním ohledně přítomnosti magického myšlení mezi dospívajícími jedinci.

8.1 Diskuze

Zajímavým zjištěním bylo, jakým směrem se magické myšlení dnes ubírá. Jak jej dospívající vnímají a jak jej často nevědomě užívají. To má úzkou souvislost s termínem placebo efekt, o kterém zajímavě píše Honzák (2017) ve své *Psychosomatické prvouce*. Placebo efekt je v přeneseném významu založen pouze na víře, že něco funguje. Výzkum ukázal, že tyto termíny jdou ruku v ruce. Ve své podstatě aktéři výzkumu dávají tyto dva termíny na stejnou úroveň. Dokonce, dle názoru výzkumníka, jej účastníci výzkumu užívají jako synonyma. Termín placebo efekt se dostal téměř do každé sekce, které se výzkum týkal.

Placebo efekt zasáhl i do poměrně obsáhlé sekce výzkumu, kterou jsou **talismany**. Zde panuje shoda mezi Adélou a Tomášem. Oba shodně uvádějí, že si jsou vědomi placebo efektu při použití talismanu, ale z důvodu citové vazby k člověku, který je talismanem obdaroval, cítí určitý závazek a povinnost mít tento talisman při sobě. Stejně tak, jak se o problematice darů a jejich výměně a o povinnosti dary oplácet rozepsal Marcel Mauss (1999) v knize *Esej o daru*. Podobné byly důvody směny v archaických společnostech. Zde Mauss (1999) uvádí, že můžeme dary dávat, ale máme také povinnost dary přijímat a navíc se to stává závazkem.

Tak, jak se zmiňuje Zíbrt (1995), že se talismany během let měnily ruku v ruce s vývojem společnosti, podstata zůstala. Stále pro nás mají význam ve smyslu štěstí. Také účastníci výzkumu talismany nosí pro štěstí (např. aby se jim podařila zkouška

ve škole, což je případ Elišky). A samozřejmě mají talismany odpovídající době. Už to nejsou kovové destičky, dřívka či pergamenové listy. Dnes jsou používány řetízky (Adéla), minerální kameny (Honza), nejčastěji opracované, případně jiné předměty (Anna, Eliška). Důležité pro účastníky výzkumu je, že k talismanu je váže emoce. Mají je spojeny se sociální a emoční vazbou na člověka, který jim talisman věnoval. Soustřeďuje se v něm síla darujícího společně se silou obdarovaného a to je něco, co dospívajícím pomůže zvládnout náročnost situace. Je to vlastně přání ostatních lidí.

Eliška např. má jako talisman jeden předmět, v jejím případě propisku, který kumuluje sílu, jak se o tom zmiňuje Frazer (2012). To je ta síla, mana, kterou potřebujeme. Talismany se tedy u Elišky váží jen na situace. Jde o určitou situaci přijetí. Má propisku, ví, že se na sebe může spolehnout, že náročnost situace zvládne. A propiska jí to zvládnutí připomíná.

Zajímavým zjištěním je, že Anna i v době dospívání užívá talismany v rovině přechodových předmětů. Peter Pöthe (2013) se o přechodových předmětech zmiňuje v knize *Emoční poruchy v dětství a dospívání*, kde jako funkci přechodového předmětu udává náhradu přítomnosti matky. U Anny se můžeme potkat se stejnou potřebou, kterou jí vyplňují právě talismany, a to v emočně vypjatých situacích. Každý jeden talisman, který má, jí evokuje silnou oporu člověka, který jí ho daroval. Přítomností talismanu si nahrazuje přítomnost darujícího. Jeho fyzickou blízkost. U Anny se tedy talismany váží výhradně na lidi.

U Honzy se talismany váží na jedné straně na lidi – vnímá je jako sociální podporu, navíc umocněnou silnou citovou vazbou k matce, ale také se váží na situace – prsten si sice koupil sám, od nikoho ho nedostal, ale je zde pouto na situaci. Na hraní počítačové hry. Také je tady patrné, že už nejde zcela o identitu jeho matky, ale o identitu vlastní. A to je velký posun v jeho psychickém životě.

Situace Jakuba do výzkumného šetření přináší další novou úroveň vnímání talismanu, a to jako psychickou diferenciaci, podobně jako o ní mluví v knize *Vývojová psychologie* Langmeier a Krejčírová (2006). U Jakuba jde o odpoutání se od osoby, která mu talisman dala, tedy od matky.

V oblasti **rituálů a ritualizované činnosti** si výzkumník potvrdil, jak je pro člověka důležité mít vše uzavřené, dokončené. Dobře je to vidět na Elišce, která když ví, že ji čeká náročný den, zejména pak ve škole, automaticky provádí ritualizovanou

činnost např. v podobě postavené nedopité sklenice vody na stole, kterou dopije, když se vrátí domů. Tím uzavře situaci, dojde k procesu dokončení.

Zároveň si ritualizovanou činnost člověk často vytváří na základě vlastních domněnek jako Anna, které se v době docházky na základní školu povedlo napsat písemnou práci velmi dobře v okamžiku, kdy potřebovala na toaletu. Tím si vytvořila vlastní rituál. Pokud ji čeká náročná situace, na toaletu si dojde v okamžiku pominutí této situace a tím proces dokončí, dojde k psychickému narovnání. V tom se shoduje Anna s Eliškou.

V neposlední řadě i zde se setkáváme s termínem placebo efekt, který shodně udávají Adéla s Tomášem bezprostředně poté, co se výzkumník na rituály zeptal.

Rituály lze považovat také za **kulturní tradice**, na které se váže **pověra a pověřčivost**. Tato oblast mezi aktéry výzkumu nebyla nijak výrazná. Dnešní doba příliš pověřám „nepřeje“. Život je rychlý, plný techniky a na kulturní tradice a pověry není tolik prostoru a mezi lidmi se vytrácí. Co je ale fakt, že pověra v nás vytváří vzorec chování, který se postupně stane naučeným. Přebíráme postupně vzorce myšlení a chování od svých nejbližších a tím dochází k dodržování kulturních tradic.

Z hlediska výsledků výzkumu je pro výzkumníka nejzajímavější sekce **magie**. Protože každý z aktérů výzkumu ji vnímá jinak.

S určitostí lze říci, že všichni účastníci výzkumu vnímají magii dvěma směry. Dobrým a špatným. Tak jak ji rozdělil Frazer (2012) v díle *Zlatá ratolest*, kde magii dělí na pozitivní a negativní. Další povědomí však o magii nemají. Aktéři výzkumu jsou vlastně přesvědčení, že magie a magické praktiky vůbec, patří jen do světa filmu (Adéla, Eliška) a počítačových her (Jakub a zejména pak Honza). Což je asi pochopitelné, protože pod vlivem náboženství, byly magické praktiky „sesazeny“ do role něčeho podřadného, méněcenného. A tím pádem magii a její praktiky vnímáme přes čarodějnictví, což se obecně dnes považuje za dosti pochybnou aktivitu. Takové vyústění je přirozené. A v tomto důsledku pak společnost dělí právě magii na bílou, která vede ku prospěchu člověku, a černou, u níž je tomu naopak.

Účastníci výzkumu se ztotožňují s tím, že bílá magie používá různé ochranné magické úkony, využívá talismanů k ochraně zdraví, štěstí a hojnosti. Černá magie je známa praktikami jako je uhranutí, přivolání neštěstí, nemoci, či dokonce smrti.

Čarodějnictví, ale i lidová magie využívá magických úkonů s konkrétním záměrem. Třeba s cílem uzdravit, nebo naopak, přivolat smrt, nebo zabránit smrti člověka. Ale také přivolat prospěch či škody. Ale nejen lidem, také domácím zvířatům.

Je pravda, že i dnes, v době vědy a techniky najdeme věci, situace, které prostě nejdou vysvětlit. A protože člověk potřebuje mít jistotu, oporu, aby jeho psychika došla ke stavu pohody, má v našem životě místo magie a magické úkony. Třeba hledání čtyřlístku. Samotné hledání je magický úkon. Cíleně vyhledáváme ve velkém množství jetele právě ten, který bude mít čtyři lístečky, jen proto, že nám má naklonit štěstí. To je příklad pozitivní magie. Nešlo by to ale bez schopnosti se soustředit, protože to nám u výkonu přináší úspěch. Příkladem té negativní může být např. vyhýbání se kanálům. Při šlápnutí na něj si na sebe člověk přivolá smůlu (Hrabáková, 2002). Je třeba si uvědomit, že při hledání čtyřlístku, nebo vyhnutí se kanálům je nutné zapojit svoji schopnost soustředit se na jednu danou věc.

Při dotazování výzkumníka na téma **věštění budoucnosti**, došlo k nejvyšší shodě mezi aktéry výzkumu. Vlastně všichni se shodli na tom, že pro ně jejich budoucnost ani zdaleka není závislá na výkladu karet, věštění z lógru, či na horoskopech, ani jiných magických praktikách a jde spíše o zábavu. Ale z doplňujících otázek a také pozorováním výzkumník zjistil, že jde o jakýsi obranný postoj, kterým se snaží vyrovnat svoji psychickou disbalanci. V případě nutnosti jsou ochotni si vyslechnout „verdikt“ kartáře v oblastech neohrožujících jejich city a citové vazby. Ať již vazby rodinné – např. vztah matka – dcera, matka – syn, ale zejména pak vztahy partnerské. Protože touha po lásce je v období dospívání velmi silná. Nejbližší to referovala Adéla, která při své upřímnosti řekla napřímo, že na partnera by odpověď od kartáře nechtěla, protože by jí to mohlo do budoucna ublížit.

Tím se ale celá sekce dotýká opět placebo efektu, o který se účastníci výzkumu opírají. Placebo efekt jako takový v medicíně má pomáhat uzdravovat lidi. V magické rovině jde prakticky o totéž. Vlastnit talisman znamená, že díky němu se povede zvládnout náročnou situaci. Věštění budoucnosti tomu ale úplně neodpovídá. Dá se říci, že jde o tzv. placebo efekt naruby. Také jde o magickou rovinu, také jde o sílu víry ve vyřčené, nikoli však ve smyslu štěstí, ale ve smyslu obav. Budoucnost, respektive její věštění, je pro účastníky výzkumu nejistota. A ta není žádoucí. Nicméně jednou vyřčené např. podle Adély natolik ovlivní myšlení, že automaticky k tomu směřuje. Ať již v pozitivním, ale toho se účastníci výzkumu nedotkli, tak zejména v negativním smyslu.

Jde vlastně o tzv. Pygmalion efekt, nebo jinak sebenaplňující předpověď, což jako koncept poprvé popsal Robert King Merton. Věštba podněcuje víru, že stav, který nastal, je pravda, i když to není pravděpodobné. Což se stane v okamžiku, kdy víra v dostatečné míře působí na chování člověka. A to pak je pak příčinou reakcí, které vyplní právě tu falešnou věštbu (Merton, 2000).

Právě třeba rozchod s partnerem. S touto myšlenkou se ztotožňuje nejen Adéla, ale také Eliška, i Honza. Nakonec i Anna, která nahlas tvrdí, že hledání budoucnosti např. v kartách nemá smysl, se podvědomě obává, jak hodně by jí nahlas řečené mohlo ovlivnit život.

V okamžiku, kdy se výzkumník zaměřil na oblast **spiritismu**, došlo ke zjištění, že někteří z aktérů výzkumu spiritismus registrují velmi silně, jako například Eliška. Věří, že je možné vyvolávat duchy, že něco těžko popsatelného existuje, ale ve své podstatě se tomu nijak nevěnují. K tomu lze říci to, že jde o oblast, která postupně z našich životů mizí a ztrácí na významu. Obloukem se zde můžeme vrátit k úvodu práce, kde je zmínka o přetechnizovanosti společnosti, v níž na nadpřirozeno není místo.

Dosti podobně výzkumník mohl udělat závěr v sekci **spiritualita**. I tady všichni účastníci výzkumného šetření danou oblast registrují, někdo více intenzivně, někdo méně. Za důležitý faktor této oblasti považuje výzkumník náboženské vyznání účastníků výzkumu, v tomto případě jsou všichni ateisté a spiritualitu nevnímají příliš nábožensky.

Zásadní otázkou pro účastníky rozhovoru byla ne/smrtelnost duše. V zásadě aktéři výzkumu věří, že duše je nesmrtelná. Mají určitou představu, kam se duše po smrti člověka dostane. Tyto představy se jednotlivě mírně liší. Až na Adélu, jejíž postoj je zajímavý nejen tím, že věří v nesmrtelnost duše, ale dochází u ní k propojení s numerologií a životním číslem člověka. Adéla šla do hloubky ještě více. Její přesvědčení, že tu je člověk tolikrát, kolikrát je třeba, aby došel určitého naplnění, se vymykalo všem ostatním odpovědím. Právě na Adéle je vidět, že i mladí dospívající lidé přemýšlí nad těmito tématy. Otázkou je, zda se jimi nezabývají příliš povrchně. Protože všude kolem nás je na toto téma velké množství informací, které jsou ale na bázi poměrně dost výdělečného byznysu, což k duchovnímu růstu nevede. Naopak. Na druhou stranu, při dotazování na toto téma, výzkumník zjistil, že aktéři výzkumu se

neinformují jen na internetu, podle atraktivity stránek a podobně, ale hledají i v odborných publikacích, což potvrdila právě Adéla.

Také zjištění v oblasti **víry** bylo zajímavé. Aktéři výzkumu měli možnost na tuto tematiku nahlížet ze svého pohledu. Nebyli nijak směřováni, přesto všichni slovo víra vztáhli na náboženství. Kromě Jakuba a Honzy se všichni shodli na tom, že existují energie a síly, které řídí koloběh života. Účastníci výzkumu jsou ateisté, to víme z předchozích sekcí, náboženské vyznání jakéhokoli směru tedy odmítají, ale přesto jsou přesvědčeni, že věci, které se dějí, nejsou dílem náhody. Slovy aktérů výzkumu – něco mezi nebem a zemí. Což ukazuje na přítomnost víry. Založení osobnosti účastníků výzkumu je nenáboženské. Což je dáno s největší pravděpodobností tím, že byli vychováni sice v ateistických rodinách, nicméně kulturní duch naší země je křesťanský.

8.2 Shrnutí

Cílem práce bylo zmapovat potřeby psychické opory, kterou mladý člověk v období dospívání potřebuje. Funkci opory mohou zastupovat rituály, ritualizovaná činnost, ale i jiné prostředky spadající do oblasti magického myšlení, na které je práce zaměřena. Aby mohlo vůbec dojít k samotnému výzkumnému šetření, bylo nutné se nejprve seznámit s odbornou literaturou týkající se daného tématu. Stala se základem pro výběr konkrétních témat, později i konkrétních otázek kvalitativního výzkumného šetření v praktické části.

Teoretická část práce je zaměřena na dvě obsáhlá témata, kterými jsou vývoj jedince v období dospívání a magie. Ale jsou zde zmíněny také oblasti, které s magií a magickým myšlením souvisí, jako je pověra, lidová víra, talismany a amulety.

Část věnující se vývoji jedince v období dospívání čtenáři přibližuje ve stručnosti tělesné změny jedince, podrobněji se pak věnuje změnám a vývoji v rovině emoční, vztahové a socializační, kdy mladý dospívající hledá svou identitu.

Druhou velkou oblastí teoretické části práce je magie a magické myšlení. Zde se čtenář měl možnost seznámit s tím, co to magie vlastně je, i s jejími zákonitostmi. Dokonce také s tím, jak moc magie souvisí s pověrami a lidovou vírou. Stručně je zde zmíněna historie amuletů a talismanů a v neposlední řadě se práce věnuje i rituálům a ritualizované činnosti. Důležitý je pohled na magické myšlení a to z hlediska

psychologického a antropologického, kde se výzkumník opírá o literaturu významných autorů a jejich odborných vědecko-literárních děl.

Praktická část byla zaměřena na samotné výzkumné šetření, které probíhalo kvalitativním způsobem, tedy pomocí rozhovorů a pozorování. To mělo čtenáři ukázat, jak a čím si mladý dospívající člověk zajišťuje psychickou oporu. Často se ukrývá v talismanech a v ritualizovaných činnostech, které jsou natolik běžnou součástí života, že si jejich přítomnost na první pohled vůbec neuvědomujeme a nepřipouštíme.

Pro kvalitativní výzkum bylo vybráno šest aktérů výzkumu, tři dívky, tři chlapci. Snahou bylo, aby věkové rozpětí mezi nimi nebylo příliš velké a jejich dosavadní životní zkušenosti se tím příliš nelišily. Což se podařilo, protože všem aktérům výzkumu v době konání rozhovoru bylo mezi osmnácti a devatenácti lety. Všechny rozhovory byly zaznamenány na nahrávací zařízení a přepsány tak, aby mohla být provedena tematická analýza, na jejímž základě pak došlo k vyhodnocení.

Práce byla pro autorku v mnoha ohledech velkým přínosem. Kromě toho, že prolistovala spousty zajímavých knih a načerpala hodně informací, došla k několika zásadním zjištěním.

První takové větší zjištění bylo v oblasti přechodových předmětů. Zde výzkumník předpokládal, že se jedná o předměty potřebné pro děti zejména předškolního a mladšího školního věku, což se nepotvrdilo a výzkum ukázal, že přechodové předměty se mohou překloupat i do roviny talismanů. Pokud důvěra v sebe sama není na dostatečné výši, tak jako tomu bylo ve výzkumu u dívky Anny, mohou být talismany zástupně použity jako přechodové předměty. Připomínají si jimi osoby, které ho darovaly, a mají je pomoci talismanů vedle sebe. Tak, aby měl člověk větší pocit jistoty. Už to není soustředění síly do jednoho předmětu, který přinese štěstí. Co talisman, to člověk. Co talisman, to připoutání se k člověku a jeho podpoře. Takovou rovinu a takový závěr vidím v oblasti talismanů.

Ještě zajímavější a zcela zásadní se autorce jeví druhé zjištění, a to v oblasti rituálů a ritualizované činnosti. Tak, jak větší význam přikládala právě talismanům, každým dnem výzkumu víc a více získávala pocit, že talismany sice mají své nezastupitelné místo v životě mladých dospívajících jedinců, někde dokonce v rovině přechodových předmětů, ale mnohem důležitější pro psychickou pohodu jsou právě rituály a ritualizovaná činnost. Protože, aniž by si to účastníci výzkumu uvědomovali,

potřeba dokončit proces a uzavřít kruh je podvědomě natolik silná, že v nich vyvolává určitý vzorec chování při náročné situaci, který se rovná ritualizované činnosti.

Období dospívání je velmi náročným obdobím. Jak pro dospívající jedince, tak pro jejich rodinné příslušníky, zejména pro jejich rodiče. Zde se autorce jeví jako ideální přechodové rituály. U primitivních národů jsou i dnes běžnou součástí života. V západní společnosti téměř vymizely. Pro dospívající jich mnoho nezůstalo. Snad jen maturita a promoce, možná několik dalších. Výzkumník se domnívá, že je to velká škoda, protože pomáhají určitým způsobem se vyrovnat se změnami v životě. Je to takové autorčino doporučení, vrátit se k přechodovým rituálům, či si vytvořit v rodinách vlastní, neboť mladému dospívajícímu jedinci dají tyto přechodové rituály pocit vspělosti a rodičům mohou pomoci vyrovnat se s odchodem dětství jejich potomků.

Výzkumník doufá, že se práci podařilo potvrdit, že za přítomnosti magického myšlení a pomocí talismanů, rituálů a ritualizované činnosti opravdu dochází k určité psychické pohodě a případně i poskytnout inspiraci k vedení dalších výzkumů na toto téma.

Seznam literatury

FRAZER, James George. *Zlatá ratolest*. Přeložil Erich HEROLD, přeložil Věra HEROLDOVÁ-ŠTOVÍČKOVÁ. Praha: Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-088-7.

GROF, Stanislav. *Kosmická hra*. 2. vydání v českém jazyce. Přeložil Pavel STRÁNSKÝ. Praha: Práh, 2013. ISBN 978-80-7252-418-1.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HONZÁK, Radkin. *Jak žít a vyhnout se syndromu vyhoření*. 3. vydání. Praha: Vyšehrad, 2018. ISBN 978-80-7601-004-8.

HONZÁK, Radkin. *Psychosomatická prvouka*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-912-4.

HÖSCHL, Cyril, Jan LIBIGER a Jaromír ŠVESTKA, ed. *Psychiatrie*. Praha: Tigis, 2002. ISBN 80-900130-1-5.

HRABÁKOVÁ, L. *Vybrané kapitoly z kulturní antropologie*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-708-3617-2.

KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie. *Náboženství Mayů*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3992-5.

KOUKOLÍK, František. *Lidský mozek: [funkční systémy, norma a poruchy]*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: Galén, c2012. ISBN 978-80-7262-771-4.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LÉVY-BRUHL, Lucien. *Myšlení člověka primitivního*. Vydání 2., Přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2017. Capricorn (Argo). ISBN 978-80-257-2086-8.

MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Klas (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-77-x.

MERTON, Robert King. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Moderní sociologické teorie. ISBN 80-858-5092-3.

NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozšířené vydání, v Academii vyd. 1. (1. vydání v nakl. Vodnář pod názvem Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon magie*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0134-8.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie: přehled základních oborů*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-443-8.

PERTOLD, Otakar. *Pověra a pověřivost*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956, 141 s. Práce Československé akademie věd.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vydání 5., Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5.

PÖTHE, Petr. *Emoční poruchy v dětství a dospívání*. 2., doplněné a aktualizované vydání Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4585-5.

PRAŠKO, Ján. *Psychiatrie pro střední zdravotnické školy*. Praha: Informatorium, 2003. ISBN 80-7333-002-4.

REBER, Arthur S. *The Penguin dictionary of psychology*. New York: Penguin Books, 1985. ISBN 0-14-051079-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vydání 2., Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9.

VÁCLAVÍK, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 2., upravené vydání. Luhačovice: Irena Voštová ve spolupráci s nakladatelstvím Atelier IM, 2010. ISBN 978-80-85948-74-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání 2., doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

WOLF, Josef. *Člověk ve světě magie: O historii a současnosti magie v lidské společnosti*. Praha: Unitaria, 1992. Světla (Unitaria). ISBN 80-900305-9-9.

WOLF, Josef. *Magia naturalis: od umění pravěkých šamanů po současné poznatky vědy o člověku*. Praha: ARSCI, 2009. ISBN 978-80-86078-99-1.

ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z 8. věku: jeho význam pro všeobecnou kulturní historii i pro studium kulturních přežitků v nynějším lidovém podání se zvláštním zřetelem k české lidovědě*. Vydání 2., (repr. 1. vydání.). Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0511-0.

Seznam internetových zdrojů

Rituál, Wikipedia.org. [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ritu%C3%A1l>.

Seznam příloh

Příloha A – Talismany Anny_Čtyřlístek, Kominíček

Příloha B – Talisman Adély_Řetízek – srdíčko

Příloha C – Talisman Honzy_Minerál – Tygří oko

Příloha A – Talismany Anny

Čtyřlístek

Kominíček

Příloha B - Talisman Adély

Řetízek - srdíčko

Příloha C – Talisman Honzy

Minerál – Tygří oko